

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

Magisterské, kombinované studium

2010 – 2012

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Kristýna Váchalová

Vzdělávání romských dětí se speciálními vzdělávacími potřebami
z rodin integrovaných do běžného prostředí

Praha 2012

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Renata Kreuzová

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Master Combined (Part-Time) Studies

2010 – 2012

DIPLOMA THESIS

Bc. Kristýna Váchalová

Education of Roma children with special educational needs from
families integrated into common environment

Prague 2012

The diploma work supervisor:

PhDr. Renata Kreuzová

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 8. 3. 2012

Bc. Kristýna Váchalová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Renatě Kreuzové za její pomoc při vypracování diplomové práce. Mé díky patří také Mgr. Lence Dostálové za cenné rady a velkou pomoc, v neposlední řadě pak děkuji Ing. Ludvíku Kucharičovi a Mgr. Martinu Chvalovi za jejich hodnotné připomínky a doporučení.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá vzděláváním romských dětí se speciálními vzdělávacími potřebami z rodin integrovaných do běžného prostředí. Mapuje historii Romů v obecném pojetí v Evropě a v Čechách, konkrétněji i na Sokolovsku. Popisuje vzdělávání romských žáků v průběhu let. V závěru práce jsou předloženy čtyři kazuistiky konkrétních romských žáků ze Sokolova.

Klíčové pojmy:

Asistent pedagoga, individuální vzdělávací plán, inkluzivní vzdělávání, kazuistika, osobní anamnéza, přípravné třídy, rodinná anamnéza, sociální anamnéza, sociální znevýhodnění, speciální vzdělávací potřeby.

Annotation

This diploma thesis is about education of gypsy children who have special educational needs and who are from families integrated with common surrounding. It maps the general history of gypsies in Europe and Czech republic, specifically in Sokolov region. It describes the education of gypsy students over the years. At the end of the diploma thesis there are four casuistries of particular gypsy pupils from Sokolov.

Key terminology:

Casuistry, family anamnesis, inclusive education, individual educational plan, personal anamnesis, preparatory class, social anamnesis, special educational needs, social disadvantage, teacher assistant,.

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
1. HISTORIE ROMŮ	9
1.1 Kořený původu	9
1.2 Romové v českých zemích	11
2. HISTORIE ROMŮ NA SOKOLOVSKU	20
3. VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI	29
3.1 Zdravotní postižení	29
3.2 Zdravotní znevýhodnění	29
3.3 Sociální znevýhodnění	29
3.3.1 Formy sociálního vyloučení	32
4. SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ V PRŮBĚHU LET	38
4.1 Zvláštnosti romského dítěte	39
4.2 Vzdělávání Romů	43
4.2.1 Přípravné třídy	44
4.2.2 Asistent pedagoga (romský pedagogický asistent)	48
4.2.3 Celodenní výchovný systém	52
4.2.4 Vzdělávání Romů v jednotlivých školských stupních	53
5. VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ NA SOKOLOVSKU	56
PRAKTICKÁ ČÁST	65
6. CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI	65
6.1 Použité metody	65
6.1.1 Kazuistika	65
6.1.2 Rozhovor	65
6.1.3 Analýza dokumentů	66
6.1.4 Pozorování	66
6.2 Charakteristika a popis zkoumaného vzorku	67
7. KAZUISTIKY ŽÁKŮ	68
7.1 Kazuistika č. 1 Honza	68

7.2 Kazuistika č. 2 Adriana	76
7.3 Kazuistika č. 3 Miroslav	86
7.4 Kazuistika č. 4 Vanesa.....	94
8. SHRNUÍ KAZUISTIK	102
ZÁVĚR	104
SEZNAM ZKRATEK.....	107
SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ	108
SEZNAM OBRÁZKŮ	111
SEZNAM GRAFŮ	111
SEZNAM PŘÍLOH.....	112

ÚVOD

Tématem této práce je vzdělávání romských dětí se speciálními vzdělávacími potřebami z rodin integrovaných do běžného prostředí. V jednotlivých kapitolách je popisována historie Romů v Čechách, na Sokolovsku, vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami s důrazem na sociální znevýhodnění, systém vzdělávání romských žáků v Čechách a na Sokolovsku.

Vzdělávání romských dětí se speciálně vzdělávacími potřebami či bez nich prošlo během posledních desetiletí několika vývojovými tendencemi, které jsou v práci podrobněji popisovány. V současné době se jako nejlepší cestou jeví inkluzivní vzdělávání, které pomáhá odstraňovat zažitě předsudky vůči romským dětem a jejich jinakost nechápe jako překážky, ale jako přirozenost každého jednotlivce.

Cílem práce bylo prostřednictvím zvolených metod zjišťovat příčiny sociálního znevýhodnění, způsoby a metody práce při vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

Bylo zjišťováno, jak lze překonat překážky, se kterými se setkávají žáci se sociálním znevýhodněním a do jaké míry determinuje romské žáky jejich původ a prostředí, ve kterém vyrůstají.

Praktická část vychází ze čtyř kazuistik romských žáků, při jejichž zpracování bylo použito metod přímého pozorování, rozhovorů a analýzy školních dokumentů. Jednotlivé kazuistiky podrobně mapují skutečný život čtyř romských dětí se sociálním znevýhodněním v širších souvislostech romské komunity ve středně velkém průmyslovém městě, ve kterém se v průběhu let vytvořily dvě vyloučené lokality.

TEORETICKÁ ČÁST

1. HISTORIE ROMŮ

1.1 Kořený původu

Romové, stejně jako každý jiný národ, mají velmi dlouhou historii, ale nedostatek pramenů byl příčinou toho, že skutečné kořeny původu byly odhaleny pomocí lingvistiky. V roce 1763 si maďarský student I. Valyi povšiml podobnosti znaků v jazyce mezi indickými kolegy a Romy ze svého rodného města Györu. Vybral 1000 indických slov a předložil je romským obyvatelům. Zjistil, že většině z nich rozumí. Jeho hypotézu, že oba národy vychází ze stejného jazyka, potvrdili vědci H. M. G. Grellmann a W. Marsden a došli k závěru, že pravlastí Romů je pravděpodobně Indie. Zkoumání ruských lingvistů T. V. Ventcelové a L. N. Červenkova z roku 1976 ukazují, že romské dialekty nemají společný původ a už ve své pravlasti příslušely k různým etnitám. (Nečas, 2002)

Jednou ze složek původního obyvatelstva v Indii byli Domové. Jejich státní útvar zanikl pod náparem árijských dobyvatelů (indoevropských dobyvatelů). Z podrobených skupin vyrostly kasty, které připomínaly život pozdějších Romů. Členové se věnovali kovářství a kotlářství, podvodům a krádežím dobytka, uklízení a odstraňování nečistot, hudební, taneční a kejklířské činnosti, potulce a žebrotě. Jejich neznalost písma nahrazovala ústní lidová slovesnost. (Nečas, 2002)

Předkové Romů zřejmě příslušeli k nejnižším kastám, ale majoritní společnost je souhrnně označovala jako Domy. Způsob obživy, obavy z hladomorů a kastovní systém vedly k územnímu pohybu domských kast. Putovali do Pandžábu a dále na západ v rozmezí od 3.-5. do 9.-10. stol. Po opuštění Indie zřejmě vyvolala výrazná odlišnost od okolního obyvatelstva vědomí společného původu a název Dom se stal skupinovým jménem pro celé etnikum. Indická hláska *d* se pak měnila v Arménii v hlásku *l*-Lomové, v Syrii

v *d*-Domové a v Evropě v *r*-Romové. Před vstupem do Evropy se kasty rozdělily do dvou proudů, z nichž menší postupoval podél severoafrického pobřeží a zřejmě už v 9. stol. stanul na Pyrenejském poloostrově. Druhý, větší, zamířil do Konstantinopole a přes Dardanely a Balkánský poloostrov se dostal do celé Evropy. Podle dobových záznamů se v Konstantinopoli objevili v polovině 11. století lidé označovaní jako *Atsinganoi*. Byla to původně přezdívka pro příslušníky kacířské sekty, která se věnovala věštění a čarování. Těmito znalostmi se také prezentovali i nově příchozí Romové, byli proto nazýváni stejným jménem. Odtud pojmenování Romů, které proniklo do latiny (*Acinganus*, *Cinganus*, *Cingerus*), i do jazyků ostatních Evropských národů. V němčině a holandštině jako *Zigeuner*, v bulharštině *Cigan*, v italštině *Zingaro* a v češtině *Cikán*. (Nečas, 2002)

Vykonstruované pověsti o egyptském původu Romů zřejmě vycházejí z průchodu a krátkého zastavení v Malém Egyptě, což byl však název okolí města Méthoné na Peloponésu. Některá pojmenování Romů se objevila v souvislosti s jejich migrací, například jméno *Sintí* v německé jazykové oblasti, což vychází z hindského *sant* a znamená spojení nebo spolek. Ve Francii označovali romské migranty jménem *Bohémiens*, protože v nich viděli příchozí z Čech. Způsob života Romů a změna původu migrantů pak daly název označení *bohém*. Z různých pojmenování Romů vyplývá, že v minulosti neměli obecně přijaté pojmenování. Společnost je nazývala různými jmény, která měla v neromských jazycích obvykle hanlivý přídech. Oni sami se nazývali etnonymy, které v překladu z romštiny znamenaly člověk nebo muž. Rozdílnost pojmenování majoritní společností a Romy samotnými vysvětluje dva různé postoje k této minoritě. Na jedné straně opovržení, na druhé sebeuvědomění. Až v roce 1971 na všesvětovém romském kongresu v Londýně byla založena nevládní organizace Mezinárodní unie Romů a ta rozhodla o jednotném pojmenování všech romských etnických skupin jménem *Rom*. (Nečas, 2002)

Dějiny Romů v Evropě jsou složitou spleť příběhů a osudů mnoha různých skupin, jež se lišily způsobem obživy, dialektem i kulturou. Jejich jazyk byl

ovlivňován putováním a v dnešní romštině můžeme najít slova převzatá ze třinácti jazyků. (Říčan, 1998)

1.2 Romové v českých zemích

První zprávy o Romech na našem území jsou zřejmě ze 14. století. Podle dobových zápisů je však velmi těžké prokázat, zda se týkají skutečně českého území. O existenci Romů se psalo už za vlády Vladislava IV. (1279-1290), ale bez konkrétní lokalizace. Prokazatelnější, i když velmi strohé zápisy o Romech, pocházejí z roku 1322, kdy se spišskonovoveský rychtář zmiňuje o romské skupině, později pak v letech 1377 a 1381 je doložen pobyt Romů v Zemplínské župě. Za první doložené písemné zmínky bývá obvykle považována Dalimilova kronika, panují však okolo ní nejistoty. Autor Dalimilovy kroniky uvádí, že roku 1242 mělo do Českého království přijít na 500 tatarských zvěďů, podle popisu oblečení a způsobu chování mohli připomínat Romy. Pokud by Romové byli skutečně špehové ve službách Mongolů, museli by se objevit o rok dříve, v tom případě by pocházeli z východní Evropy, kde nebyli Romové doloženi. Pokud to skutečně byli Romové, dostali se na české území bez souvislosti s Mongoly, nebo krátce po mongolském vpádu. (Nečas, 2002)

Nejistota panuje i u další zmínky o Romovi z roku 1399. V Popravčí knize pánů z Rožmberka je popisován výslech lapky, který bývá označován jako „Cikán, černý Ondřejov pacholek“. Šlo však zřejmě jen o přezdívkou či jméno, které bylo v této době již zcela běžné. Třetí nejstarší informací je zmínka ze staročeské kroniky, jejíž texty uspořádal František Palacký. V záznamu z roku 1416 se píše o 300 zvláště ustrojených osobách, které putovaly zemí. Jedná se zřejmě o velkou migrační vlnu, která však byla o rok dříve. (Nečas, 2002)

Od počátku 15. století jsou zmínky na našem území četnější. Roku 1417 jsou doloženi ve Znojmě a v Praze, o rok později v Chebu. Roku 1481 v Kutné Hoře a na Novém městě Pražském.

Romští poutníci nabízeli řemeslné výrobky nebo příležitostnou práci, úspěšnější byli v předpovídání budoucnosti a černé magii, provozování hudby a tance. Tyto činnosti obvykle doplňovaly drobné krádeže a žebrota. Dobové záznamy uvádějí, že zatímco romské ženy věštily budoucnost, romské děti využily nepozornosti a ostatní přítomné okradly. (Nečas, 2002)

Romové neusilovali o včlenění do středověké společnosti a ani nenašli zemi, která by jim poskytla trvalé útočiště. Žili ze dne na den, pohybovali se z jednoho místa na druhé až do okamžiku, do kterého byla okolní společnost ochotna jejich životní styl akceptovat. Už několik desítek let po jejich příchodu se objevují zmínky o odmítání romských kočovníků. Legenda, která je provázela a nadšení pro poutníky, opakováním ztrácely své kouzlo. Měšťany i venkovany totiž vyčerpávalo soustavné vymáhání a poskytování materiální pomoci. Romové i nadále dostávali milodary, ale spíše jako úplatu, která je měla přimět k odchodu. Pokud se takové dary z milosti mýjely účinkem, nebyli Romové do města příště vpuštěni, často byli odháněni násilím. (Nečas, 2002)

Obrat k horšímu nastal na přelomu 15. a 16. století. Byly vydávány dekrety protiromského zaměření, byly však málo efektivní, protože se jednotlivé státní útvary nedokázaly shodnout na jednotném postupu. Ještě v průběhu 16. století byla atmosféra v českých zemích pro Romy přátelštější než v sousedních zemích. Během 17. století nabývají opatření proti Romům na přísnosti a ve druhé polovině 17. a v první čtvrtině 18. století vzniká cílená represivní legislativa. Výsledkem bylo postavení Romů mimo zákon, císař Leopold I. roku 1688 vypověděl Romy ze země a o rok později je prohlásil za psance. Ve skutečnosti to znamenalo, že romští mužové mohli být při pronásledování beztretně zastřeleni, ženám a dětem byly uříznuty uši a byly vyhnány za hranice města. Josef I. roku 1706 nařídil podél cest, které vedly k významným městům, vztyčovat nápisy proti vstupu Romů. Karel VI. roku 1717 dokonce uvádí postih za poskytování pomoci Romům. Marie Terezie roku 1749 nařídila vyhoštění Romů ze země a při jejich opětovném návratu trest smrti. V letech 1694 – 1763 bylo celkem na území Čech, Moravy a Slezska 527 protiromských procesů. (Nečas, 2002)

Největšího rozsahu dosáhlo pronásledování Romů ve 20. letech 18. století. Důvodem k postihům nebyla etnická příslušnost, ale způsob života, který se vymykal kontrole. Ve 30. letech 18. století se začíná v protiromských procesech objevovat trest nucené práce. Přes citelnou perzekuci se romské etnikum na našem území zdržovalo trvale. Poddaní poskytovali romským kočovníkům a tulákům jídlo a přístřeší, krátkodobě je najímali na sezónní výpomoc, využívali jejich dovedností. Díky této tiché podpoře Romové přežili tvrdou represivní politiku pozdního středověku. (Nečas, 2002)

První republika přes svůj demokratický charakter kočující Romy netolerovala. Byl přijat (na evropské poměry velmi tvrdý) Zákon o potulných cikánech. Romům se zakazovalo kočovat a tábořit ve větších skupinách, vlastnit zbraně. Byly jim vydávány zvláštní legitimace, ke kočování si museli vyžádat dočasně platná povolení. Tento zákon je z evropského hlediska první, který se týká výlučně Romů. Jeho ustanovení, která se dostávala do rozporu s ústavně zaručenou rovnoprávností občanů, byla převážně kárného rázu. (Říčan, 1998)

Podrobná analýza zákona ukazuje nelidskost jednotlivých ustanovení a obecně je zákon považován za pomýlený. (Nečas, 2002)

Protektorát Čechy a Morava vznikl na základě výnosu říšského kancléře 16. 3. 1939. Nebyl samostatným státním útvarem, i když měl vlastní státní příslušníky, vykonával „svá výsostná práva“. Na území protektorátu žily tři skupiny obyvatelstva. Čeští Němci, Němci a méněcenní, neplnoprávní obyvatelé. Občané takzvaného neárijského původu tvořili obyvatelstvo zbavené základních práv a svobod a právní ochrany. V této skupině se ocitli kromě Židů také Romové. První protiromský výnos byl vydán už 31. 3. 1939. V listopadu ve stejném roce se předpisem ministerstva vnitra zakázalo Romům kočování. Těm, kteří by zákaz nerespektovali, hrozilo zařazení do pracovních táborů. Tábory byly otevřeny v srpnu 1940 v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu. V transportech v letech 1942 a 1943 bylo 123 Romů a 121 Romek. Většina transportovaných přišla o život krátce po příjezdu do Osvětimi nebo po dalším přemístění do některého z dalších koncentračních táborů. Holocaust

protektorátních Romů byl zahájen v cikánských táborech v Letech a v Hodoníně a zakončen v Cikánském táboře v Auschwitz-Birkenau. Sem bylo deportováno 14495 Romů. Nejmladší byl sedmidenní novorozenec, nejstaršímu muži bylo 84 let. Skutečné číslo o českých Romech, kteří se stali obětmi holocaustu, dnešní stav dokumentace nedovoluje přesně určit. Jistě víme jen to, že po osvobození se z koncentračních táborů vrátilo zpět do vlasti 583 bývalých vězňů. (Nečas, 2002)

Reakce majoritního obyvatelstva obcí, do nichž se romští vězňové z koncentračních táborů vraceli, nebyla právě přátelská. Už v létě 1945 přichází z několika jihomoravských obcí petice, v níž obyvatelé vyslovují obavy z návratu „spousty Cikánů“. Dobové zprávy naopak potvrzují, že Romští navrátilci vedli řádný život. Léta strádání spojená s holocaustem se však nepříznivě projevila na věkové struktuře romských navrátilců. Výrazně převládají mladší ročníky. Na jejich příslušnících prováděli nacisté hromadné pokusy se sterilizací a i jiné zákroky, které ovlivňovali jejich plodnost. Přesto už v roce 1948 se v romských čtvrtích narodily desítky malých dětí. (Pavelčíková, 2004)

V prvních poválečných letech je migrace Romů značně nekontrolovatelná. Po válce se do Čech přesouvá velké množství Romů především ze Slovenska, ale také Rumunska, Maďarska a Polska, hlavně do průmyslových center a pohraničních oblastí Čech a Moravy. Postavení slovenských Romů se během války prudce zhoršilo a jejich celkový počet se od roku 1938 z 32 000 zvýšil na 70 000. Příčinou jejich migrace bylo tedy hledání lepších podmínek k bydlení a nedostatek pracovních příležitostí. Státní orgány se shodly na tom, že obnova země se přílivu nekvalifikovaných sil ze Slovenska neobejde a stížnosti na pracovní morálku či způsob života romských pracovníků nepovažovaly za důvod jeho přerušení. Brzy nastal problém s ubytováním dělníků a jejich rodin. Zaměstnavatelé totiž nepočítali s tím, že romská rodina následuje svého živitele. Z větších měst přicházely alarmující zprávy o desítkách romských rodin, které přežívaly v demolicích, ve sklepích a na volném prostranství. Ženy vařily na otevřeném ohni a objevily se i typické

vozy. Nikdo se nestaral o bezpečnost, zdravotní zajištění rodin ani o docházku dětí do školy. Sami Romové svoje postavení vnímali jako snesitelné, protože byli zvyklí na ještě horší podmínky. Situace se nadále komplikovala, a tak v roce 1947 rozhodlo ministerstvo vnitra o celostátním soupisu romského obyvatelstva. V českých zemích bylo soupisem zjištěno 16 752 osob cikánského původu a pouze 214 osob bylo zařazeno mezi takzvané asociály. Na první pohled se dalo usuzovat, že zprávy o pohybu nepřizpůsobivých Romů a z něho pramenících problémů, byly neopodstatněné. Dílčí terénní výzkumy však ukazují, že záměr soupisu se nezdařil. Převážná část nepracujících Romů se mu buď vyhnula náhlým přesunem, nebo vykazala nepravdivé údaje. (Pavelčíková, 2004)

V průběhu roku 1949 zájem o Romy zesílil, protože se ve větší míře zaznamenaly zprávy o zvýšeném pohybu kočovníků. Množí se také stížnosti na nepořádek, devastaci objektů a vysokou nemocnost dětí. V roce 1950 jsou §150 článku 2 trestního zákona Romové zrovnoprávněni s ostatním obyvatelstvem. Ve skutečnosti se na počátku 50. let neobjevuje žádná konkrétnější představa o postupu při řešení problematiky. Úřadům v českých zemích se začínají kupit problémy s přeplněnými ubytovny, s evidencí nově příchozích rodin a školní docházkou dětí. Největší potíže s přizpůsobením modernímu městskému způsobu měli dosud kočující olašští Romové. Jejich tradiční způsob života se dramaticky změnil, protože narůstající vliv modernizace je zbavil tradičních způsobů obživy (léčitelství a překupnictví s koňmi, práce s kovy) a omezil možnost kontaktů s majoritou prostřednictvím zábavných praktik. Snažili se rozvinout nové typy překupnictví (šatenky a lístky na potraviny), ale po zrušení vázaného hospodářství v roce 1953 ztratili i tento způsob obživy. Nikdy nebyli zvyklí soustavně pracovat pod dohledem a v trvalém zaměstnání vydrželi nanejvýš jeden měsíc. Velkým handicapem romských imigrantů byla vysoká negramotnost. (Pavelčíková, 2004)

Významnou změnu v životě Romů znamenal rok 1958, kdy byl schválen zákon o trvalém usídlení kočovných a polokočovných osob. Od tohoto období se datuje koncepce sociální asimilace Romů. V roce 1962 byla vydána

směrnice o likvidaci romských osad na Slovensku. Romské obyvatelstvo se mělo rozptýlit do českých krajů. Začíná tak koncepce „řízeného rozptylu“. Celkově se počítalo s přesunem 1100 romských rodin, ve skutečnosti jich bylo přesunuto 494. V roce 1949 přestávají být Romové „řešení“. Z tohoto období pochází významná směrnice O výchově a vzdělávání výchovně zanedbaných a prospěchově opožděných cikánských dětí. Zdůrazňuje se nutnost zřizovat speciální třídy, samostatné mateřské školy pro romské děti v místech s vyšší koncentrací romského obyvatelstva. (Šotolová, 2008)

V roce 1970 je ustanovena komise vlády ČSR pro řešení otázek romského obyvatelstva. Komise se scházela až do svého zrušení v roce 1988. Od druhé poloviny sedmdesátých let se kromě oficiálních přehledů a zpráv o Romech nepsalo. Veřejnost o jejich skutečném postavení nic nevěděla, v tisku se zřídka objevovaly optimistické články o integraci. Objevuje se myšlenka, jednou již striktně odmítnuta, o postupné eliminaci nepřizpůsobivých skupin pomocí populační politiky, tj. omezování porodnosti antikoncepcí a sterilizování žen za úplaty. Ta se postupně stala běžně užívanou a uznávanou metodou, zejména u romských matek s vysokým počtem dětí. (Pavelčíková 2004)

Podobné zásahy se vymykaly zásadám humánního přístupu k problému, které se pro státní moc staly nezvladatelnými. K narůstání krize přispěla řada dalších faktorů, například takzvaná „Nová koncepce romského bydlení“. Od počátku 70. let se připravovala likvidace zanedbaných domů ve starém Mostě. Tato oblast byla od poválečných let místem, kde se koncentrovaly skupiny romského obyvatelstva. Pokusy o částečný rozptyl v rámci severočeského kraje skončily neúspěšně. Zpočátku existovaly návrhy na vybudování experimentálního romského sídliště. Podle původního záměru mělo jít o méněpodlažní domy, v nichž měla specifickou funkci prostorná kuchyň. Vzhledem k finančním a dalším problémům se od záměru upustilo. Náhradní řešení byla výstavba sídliště, kde spolu měli žít většinou starší obyvatelé, kteří museli ustoupit dolování a Romové. „Z výchovných důvodů“ (pro odpor budoucích obyvatel sídliště) i z tohoto záměru sešlo. V Mostě vznikl nový plán, podepřený výsledky pozoruhodného sociologického

výzkumu. Ten měl být prováděn mezi romskými obyvateli staré části města. Výsledky ukazují, že ve skutečnosti nešlo o důkladné zmapování situace, ale o věrnost marxistické ideologii. Výzkum jednoznačně potvrdil variantu romského sídliště v části katastru města Mostu Chánov, do něhož se měly nastěhovat rodiny druhé a třetí kategorie (rodiny s nižší kulturou bydlení). Do panelových bytů první kategorie byly nastěhovány romské rodiny velmi různé úrovně a způsobu života. Ze zdevastovaných bytů čtvrté kategorie přicházely rodiny do prostředí vybaveného moderními vymoženostmi, které neuměly používat. Velká část obyvatel sídliště nebyla schopna se přizpůsobit novému životu, udržovat pořádek, dobré vztahy se sousedy a vytvořit si nový domov. Zcela v rozporu s předpoklady výzkumu převládly v Chánově rodiny méně přizpůsobivé a sídliště se stalo obrazem sociální krize vykořeněných lidí, kteří ztratili své původní hodnoty a nové nezískali. V roce 1985 navštívilo Chánov šest členů komise pro otázky cikánského obyvatelstva. Komise zjistila, že na sídlišti bydlí 55,7% všech romských obyvatel města. V bytech, podle zápisu komise, žijí obyvatelé „zaostalým způsobem života“. V domech jsou poškozené elektrické sporáky, nefungují odpady, výtahy z bezpečnostních důvodů nejezdí, sklepní prostory musely být zazděny. Celková výše nedoplatků dosahovala 633 000 korun. U 25–30% rodin se účastníci jednání setkali s dobře vybaveným bytem udržovaným v pořádku. Šokující pro ně bylo zjištění, že tyto integrované rodiny se cítí v Chánově velmi špatně a touží se odstěhovat. V závěru z jednání se objevuje zjištění, že koncentrace obyvatel výlučně romského původu do jednoho místa integraci neurýchluje. Za nejvhodnější řešení považovala komise rozptýl rodin. Pozdější zprávy svědčí o tom, že žádné z doporučení této komise se nerealizovalo. (Pavelčíková, 2004)

V roce 1991 proběhlo sčítání obyvatelstva a Romové mohli poprvé od skončení druhé světové války uvést romskou národnost. Následkem neblahých zkušeností z jakýchkoli soupisů a také nízkým etnickým vědomím využila této možnosti jen část romské menšiny. Podle odhadů žije v České republice 151 000 Romů. K romské národnosti se však přihlásilo jen 32 903 osob. Romové představují jednu z nejpočetnějších menšin, která se profilovala

a emancipovala teprve po roce 1989. Patří k vrstvám s nejhoršími životními podmínkami, protože se vyznačují podprůměrnou sociální a vzdělanostní úrovní, vysokou nezaměstnaností, špatnou bytovou situací, nepříznivým zdravotním stavem, neúměrnou kriminalitou a zhoršujícím se napětím mezi vlastní komunitou a majoritní společností. Skutečnost, že stát podporuje formou sociálních dávek sociálně ohrožené občany, staly se pro některé Romy jedním z legitimních zdrojů obživy. Úroveň vzdělání Romů stagnuje, rodiče podceňují vzdělání a školu chápou jako nutné zlo. Extrémní nezaměstnanost Romů vede k jejich sociálnímu propadu, a tím k další demoralizaci. Současně tak posiluje jejich sklony k parazitnímu životu. Drtivá většina Romů žije ve městech. Obývá byty nižších kategorií a malých rozměrů, které mívají nevyhovující hygienické podmínky a jsou přeplněné. Část romských nájemníků nedodrží standardní sousedské vztahy, romské rodiny dokážou v krátké době byt radikálně zdevastovat. Majoritní společnost přenáší tyto negativní zkušenosti na celou romskou komunitu. Značná část veřejnosti přistupuje k Romům s ustálenými předsudky. Podle sociologického výzkumu z roku 1995 měla většina neromského obyvatelstva při náhodném setkání s Romy negativní pocity. Nejméně snášeli respondenti romskou kriminalitu a zneužívání sociálních dávek. Zároveň však projevovali netolerantní přístup k jejich etnickým odlišnostem. Otázku vzájemného soužití navrhovali řešit vstřícnými opatřeními, např. účast Romů na řešení vlastní problematiky, tolerance veřejnosti v kontaktu s romskou populací, přísnější postihování rasismu. (Nečas, 2002)

Romové pokládají za diskriminační neochotu, s jakou se setkávají na úřadech, nedostatečnou ochranu před rasovým ponižováním a fyzickými útoky. Od počátku 90. let začaly trvale opouštět některé romské rodiny Českou republiku. Hromadný exodus Romů nastal v létě 1997, kdy televize Nova vysílala reportáž, ve které vychválila život romských vystěhovalců v Kanadě a Velké Británii. Od začátku roku do 30. září 1997 požádalo o status uprchlíka v Kanadě 1050 českých Romů a jejich proud se zastavil až obnovením víz pro české občany. Exodus Romů pak změnil svůj směr do Velké Británie. Přes některá opatření, která se týkala zaměstnanosti, sociální situace vzdělávání,

kultury, vyšetřování a postihování rasově motivovaných činů, nemá romská menšina v České republice dobrou perspektivu. (Nečas, 2002)

Od léta 2011, kdy došlo v Novém Boru k tzv. „Mačetovému útoku“, eskaluje napětí ve městech, kde žije větší množství Romů. Situaci zneužívají extrémistické skupiny a města kontrolují zvýšené počty policejních hlídek. Romští občané ustanovili skupiny, které dohlíží na ostatní Romy, aby napětí nepřerostlo únosnou míru.

2. HISTORIE ROMŮ NA SOKOLOVSKU

Hodnověrné písemné zmínky o příchodu Romů na Sokolovsko pocházejí až z roku 1947. Do té doby nelze na základě dostupných pramenů zodpovědně říci, v jaké míře se Romové na Sokolovsku vyskytovali. Podle slov ředitele muzea Sokolov pana Jiřího Berana a Mgr. Vladimíra Bružeňáka, který se zabývá historií Sokolovska, nebyli na tomto území Romové ve větší míře do roku 1947. Zmínky o Romech se objevují v historických materiálech o koncentračních táborech ve Svatavě a v Kraslicích. Jednalo se však o romské ženy z Maďarska, které byly do koncentračního tábora přivlečeny.

Písemně podložené zmínky se objevují v zápise plenárního zasedání. Zápis popisuje, že se cikáni (v dobových pramenech byli Romové výhradně nazýváni cikáni) potulovali městem Falknovem, jejich kočovné vozy zatarasily sušárnu hadic ve Falknově a „vůbec řádili a spalovali, nač přišli“. V dalších zápisech z roku 1948 se dočteme, že v září 1947 došlo k přepadení poštovního vozu Romy a objevily se úvahy o jejich vystěhování z vnitřní části města. To bylo z větší míry realizováno do května 1948. V zápise ze 14. 9. 1948 se objevují pokusy na začlenění Romů do společnosti. Na podzim roku 1948 vznikla cikánská komise při KSČ, která měla pomáhat výchovou a přednáškami. Ve stejném zápise se také uvádí, že „pět romských rodin bylo vyhoštěno pro nešvar a nečistotu“. (Plenární zasedání 1946-50, 28. 8. 1947)

Na počátku padesátých let přichází na Sokolovsko zřejmě větší počet romských rodin ze Slovenska. Orgány místní zprávy se pokoušejí řešit začlenění cikánského obyvatelstva zvláštní komisí a pravidelným lékařským dohledem.

Na jaře roku 1956 se začíná stavět elektrárna Tisová. Stavba postupovala pomalu a chyběly pracovní síly. Prešovský podnik Chemkostav měl poslat do Tisové na stavbu elektrárny určitý počet sil. Aby neoslabil svůj počet pracovníků, poslali z Chemkostavu náboráře do cikánských osad a pod pohádkovými sliby přijímali nové pracovníky pro Tisovou. Ráno jim dali do občanského průkazu nástupní razítko Chemkostavu, odpoledne propouštěcí

a vybavili je potřebnými doklady pro nástup na výstavbě Tisové. Chyběla však ubytovací místa, a tak se pro nové pracovníky, kteří přišli s rozvětveným příbuzenstvem, postavil zvláštní dřevěný barák. Cikáni však nedodržovali nejzákladnější hygienické zásady, museli se vystěhovat a barák byl podpálen. (Machka, 1965)

V polovině 50. Let je zřízena Komise pro řešení otázek občanů cikánského původu při městském národním výboru v Sokolově a všechny následující informace pocházejí ze zápisů schůzí této komise. Ve dnech 23. 3. - 31. 3. 1959 je provedena prohlídka bytů občanů cikánského původu spojená s preventivními prohlídkami některých členů rodiny. Zároveň je proveden průzkum pracovního zapojení a „zdravotně politické osvěty“. Průzkum provádí MUDr. Jaroslav Těhník, obvodní lékař. Jak se uvádí v zápise, je nutno: „1. provést odvšivení všech cikánských rodin v jednorázové akci, 2. zvýšit dohled zdravotní komise MNV, 3. pokračovat ve zdravotně hygienickém průzkumu, 4. zaměřit osvětovou činnost na cikánské rodiny, 5. zamezit shromažďování osob cikánského původu v bytech, aniž by tyto osoby byly nějakým způsobem hlášeny, 6. přesvědčit zaměstnance Domovní správy, aby věnovali bytům osob cikánského původu zvýšený dozor, 7. uvažovat o možnosti výchovy dětí do čtrnácti let mimo vliv rodiny.“ MUDr. J. Těhník. Dále ve zprávě uvádí že „u všech rodin byla provedena zdravotní a společenská osvěta a kladl se důraz na školní docházku dětí. Pozoroval jsem však, že ze strany rodičů je zájem o školní docházku malý a že jim stačí jako omluva, že děti nebyly ve škole, protože se ráno neumyly. Závěrem lze říci, že ačkoliv v několika rodinách je tendence k zlepšování životních a hygienických podmínek, není na druhé straně vůbec žádná touha po lepším životě, je pozorovat liknavost, nehospodárnost, nadměrné požívání alkoholických nápojů, prostituci.“ (Zpráva ONV zdravotnickému oddělení, 31. 3. 1959)

Podle dostupných údajů (další zprávy jsou až z roku 1966) lze zjistit, že v roce 1966 žilo v Sokolově a blízkém okolí 85 romských rodin, celkem 417 osob. Z tohoto statistického přehledu, který vychází ze Zprávy pro MNV Sokolov - Seznamu cikánských osob vyplývá, že v roce 1966 v bytech první

kategorie žilo 18 rodin na třinácti různých adresách, v bytech druhé kategorie, 34 rodin na 14 různých adresách, v bytech třetí kategorie 29 rodin na 15 adresách. Neoprávněně nastěhovaných rodin bylo 15. Na Březové, ve Svatavě a na Šindelové bylo 7 romských rodin. Z této zprávy lze usuzovat, že se MNV Sokolov snažil romské rodiny nastěhovat do různých částí města.

Ze zápisu rady města, který rozpracovává vládní usnesení k převýchově osob cikánského původu č. 502 z roku 1965, vyplývá, že je potřeba „provádět rozptýl v okrese tak, aby byly vytvořeny podmínky pro trvalé usídlení cikánských rodin. Zamezit neplánovanému náboru pracovních sil ze Slovenska a nepřipustit v tomto směru jakoukoli živelnost.“ V zápisu rady MNV v Sokolově ze dne 25. 2. 1965 se však uvádí, že v okrese Sokolov žije cca 1800 osob cikánského původu, v Sokolově pak 401 osob. (Zápis rady MNV, 25. 2. 1965)

Dne 29. 12. 1969 žádá tajemník MNV Stanislav Vrbický předsedu ONV pana P. Policara, aby „NV přestaly organizovat přesun cikánských rodin ze Slovenska do českých okresů.“ Zároveň žádá zavedení profesionální sociální péče v podobě terénního sociálního pracovníka. Uvádí „problematika cikánů je v současné době neudržitelná a musí se okamžitě řešit.“ (Zápis rady MNV, 29. 12. 1969)

Od počátku pobytu romských rodin na Sokolovsku se zároveň řeší otázka devastace bytů obývaných těmito rodinami. Ze zprávy Městského podniku bytového hospodářství ze dne 16. 9. 1966 zjišťujeme, že je potřeba vyčlenit „pro další opravu cikánských bytů 34 600 Kčs.“ Zpráva dále podrobně popisuje havarijní stav pěti bytů, ve kterých „zjištěn jest hrozný nepořádek, nespočetné množství blech a provést dezinfekci a dezinsekcí, neboť blechy se rozlézají do chodby domu.“ V dalším bytě pak „chybí okenní římsy a dle sdělení Klempára s nimi Dunka topí.“ (Zpráva bytovému podniku MNV, 16. 9. 1966)

V roce 1969 se MNV Sokolov vyjadřuje k návrhu k řešení otázek cikánského obyvatelstva ČSR. Předpokládá se, že dojde k úplné demolici

starého bytového fondu a doporučuje se výstavba atypických bytů, které by byly přiděleny cikánům jako náhradní byty, přestože dojde k jejich soustředění namísto rozptýlu, které mělo na mysli vládní usnesení č. 502/1965. V zápisu MNV Sokolov se doslova uvádí: „Je vyloučeno, aby cikánské rodiny bydlící ve starém bytovém fondu a mnohdy na velmi nízké bytové úrovni, byly přestěhovány do nových sídlišť mezi ostatní obyvatelstvo.“ V bytové otázce se objevuje nový problém, a to přistěhovávaní zbylých částí rozsáhlých rodin ze Slovenska do rodin již zabydlených v bytech v Sokolově. V dodatku zápisu se uvádí: „Stává se pravidlem, že jakmile národní výbor přidělí jedné rodině byt, vzápětí se za ním stěhují další rodinní příslušníci z další části republiky. Dochází tak k přeplňování bytů, ke zhoršování životních podmínek jejich uživatelů, ke zdravotním, hygienickým a jiným závadám. Situaci se NV snaží řešit tím, že nově příchozí osoby nepřihlašuje v místě pobytu. Tím se však dopouští porušení zákona o hlášení osob.“ (Ze zápisu MNV, 29. 12. 1969)

Z výše uvedeného vyplývá, že se žádným způsobem, jak bylo požadováno již v roce 1960, nepodařilo zamezit dalšímu přistěhování nových obyvatel ze Slovenska.

Do obcí v okolí Sokolova se první Romové začali stěhovat zřejmě až mezi léty 1962 – 1963. Ačkoli v kronikách obcí o tom nejsou žádné zápisy, podle tvrzení pamětníků, se například do obce Královské Poříčí přistěhovala ze Slovenska první romská rodina Slepčíků na přelomu roku 1962/1963. Slepčíkovi zakoupili v obci rodinný dům rodiny Pokorných za hotové peníze, které získali za opuštění slovenské romské vesnice. Z toho lze usuzovat, že Romové se do Čech stěhovali nejen s vidinou lepšího života, ale také s finanční částkou, která jim na počátku měla pomoci při „osidlování“ pohraničí. Tyto první rodiny se velmi dobře asimilovaly a podle slov místních zcela zapadly do struktury původního obyvatelstva. Další rodiny se přistěhovaly v průběhu roku 1975 a s původním obyvatelstvem se nikdy zcela nesžily. První romské rodiny dokonce na nově příchozí pohlížely svrchu. Tyto nové rodiny totiž pocházely z typických romských slovenských osad s velmi nízkou kulturou bydlení.

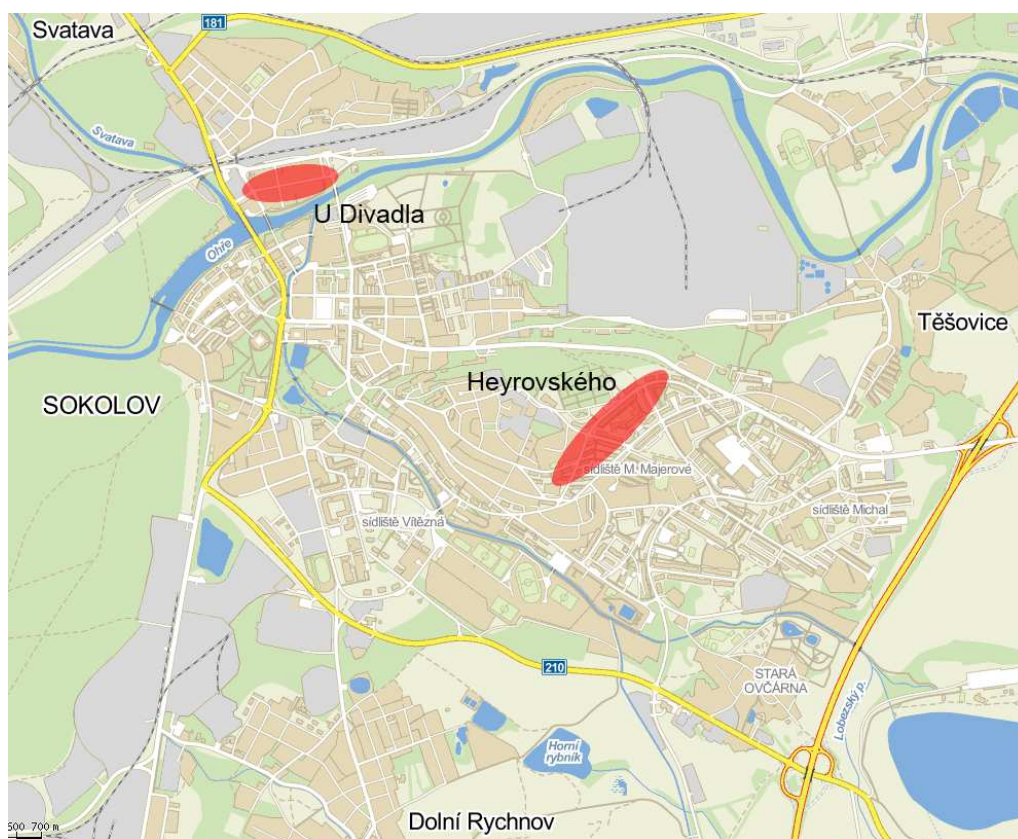
Další zápisy z jednání komise pro řešení cikánské otázky i zápisy z jednání rady města jsou k dispozici až z 26. října 1982. Jsou většinou nekonkrétní a velmi formální. Na základě jednotlivostí se můžeme dočíst, že bytový fond je nadále ničen, pokračují kontroly bytů, někdy i pod policejním dohledem. Komise se pokouší řešit školní docházku dětí cikánského původu a jejich zapojení do předškolní výchovy. Ze zpráv vyplývá, že se objevují pokusy o společenské večery pro osoby cikánského původu, klubové večery pro mladé Romy a zabezpečení Malé rodinné školy. I nadále jsou vytipovány romské rodiny, nad kterými je ustanoven stálý dohled. Poslední zápis je ze dne 22. 10. 1985. Zápis je velmi povrchní a konstatuje, že soudružka Tothová (předsedkyně komise) je stále ve stavu pracovní neschopnosti a další komise bude podle plánu v prosinci 1985. (Zápisy MNV, 1982 – 1985)

Soužití Romů a majoritní společnosti na Sokolovsku nebylo nikdy příliš vyhrocené, problémy se objevovaly vždy až s novou vlnou přistěhovaných Romů. Větší potíže nastávají po roce 1989, kdy na Sokolovsku ve velkém ubývá pracovních míst, především v dělnických profesích. V roce 1967 se z evidence osob cikánského původu ze zápisu rady ONV v Sokolově dovídáme, že v Sokolově žije 396 obyvatel cikánského původu, z toho 91 mužů, 87 žen a 218 dětí. V pracovním poměru je 121 osob, počet nepracujících je 57. V současné době je téměř nemožné zjistit, kolik Romů je v pracovním poměru. Po zrušení Sokolovských strojíren, sklárny v Rychnově, podniku Krajky Kraslice, svatavských přádelen a utlumení těžby hnědého uhlí přišli i Romové o možnost pracovat v profesích, které ovládali. Nezaměstnanost na Sokolovsku je v Karlovarském kraji tradičně nejvyšší, ale vzhledem k tomu, že již neexistuje evidence Romů, nelze ani zjistit míru jejich nezaměstnanosti. (Zápis rady ONV 1967)

Ačkoli se v roce 1969 počítalo s vyřešením bytové situace Romů, starý bytový fond v Sokolově nikdy nebyl zbourán a na atypické byty pro Romy se nenašly peníze. Původní obyvatelstvo ze staré bytové zástavby se ve velké míře přestěhovalo do nových sídlišť Michal a Vítězná. Takto uvolněné byty pak byly přiděleny původním početným nebo i nově přistěhovalým romským

rodinám. Oproti záměru rozptýlu se pak v Sokolově vytvořily dvě městské části obývané především romskými obyvateli. Jednalo se o ulici Nádražní a U Divadla (dříve Leninova) a ulici Heyrovského (viz příloha A). Původní obyvatelé, kteří nechtěli do nových sídlištních bytů, se ocitli v nezáviděníhodné situaci. Především z ulice Heyrovského se stalo téměř ghetto a byty zde jsou dlouhodobě neprodejné. Město Sokolov problematiku bytů v Heyrovského ulici řešilo v roce 2001 prodejem podnikateli Alexandru Kendíkovi. V činžácích v té době žilo přibližně tisíc Romů, vesměs neplatičů nájemného. Jejich dluhy vůči městu dosahovaly skoro tří a půl miliónu korun.

Obr. 1: Vyloučené lokality města Sokolov

Zdroj: <http://www.mapy.cz/> (označení vlastní)

Neplatiči z těchto prodaných bytů se odstěhovali především do Kraslic, kde získali ubytování v bytech ve vlastnictví podnikatele Miroslava Matušky. Nájemné v těchto bytech je velmi vysoké (10 000 Kč za byt 2 + 1) a smlouva byla uzavírána na tři měsíce s doložkou, že nájemné může být zvýšeno, pokud nebude pokryt zisk. Část vysokého nájemného však hradilo město Kraslice

ze sociálních příspěvků pro Romy. K prodeji bytů v ulici Heyrovského se vyjádřil i tehdejší starosta Karel Jakobec. "Každé vedení města musí volit mezi dvěma zly. Žádné město si nemůže dovolit Romy se špatnou platební morálkou vydržovat ve svých domech. Prodat je soukromníkovi je jediné řešení. Jinak by musel zasáhnout stát. Nedovedu si však představit, co by s tím mohl udělat a kolik by to stálo peněz." (*Člověk v tísni*. [online]. 2006)

V roce 1997 se ani Sokolovsko nevyhnulo odchodu Romů do Kanady a Velké Británie. Počet rodin, které se vystěhovaly za vidinou lepšího života, však nelze doložit. Jejich migrace byla živelná, části rodin v zahraničí zůstávaly, někteří se vraceli zpět. Tato situace se odrazila i v počtu žáků na základních školách s větším zastoupením romských dětí. Například základní škola Sokolovská se s tímto problémem potýká od roku 1997. Podle slov ředitele Mgr. Rudolfa Fencla nelze zodpovědně říct, kolik žáků přihlášených k zápisu nastoupí do první třídy a kolik jich řádně ukončí školní rok. Stává se totiž, že romské rodiny se odstěhují během letních prázdnin a jejich děti v novém školním roce do školy nenastoupí. Někteří se však v průběhu školního roku naopak vracejí. Skutečný počet žáků školy tak během roku výrazně kolísá.

Podle zprávy Koncepce rozvoje romských komunit v Karlovarském kraji, kterou vypracoval Mgr. Pavel Vaculík a která byla aktualizována naposledy v roce 2004, se na Sokolovsku hlásilo k romství 462 osob z celkového počtu 92 379 obyvatel. Avšak po kvalifikovaných odhadech, propočtech a konzultacích lze odhadnout, že na Sokolovku žije 12 000 osob romského původu. Jako obce s největším podílem romského obyvatelstva jsou ve zprávě uváděny Rotava, Tisová, Kraslice, Kynšperk. Poměrně vysoké zastoupení romské populace však na Sokolovsku nevytváří tak vysoké sociální napětí jako v ostatních částech republiky, např. na Mostecku. Majoritní společnost většinou upozorňuje na poničené byty, hlučnost romských obyvatel, zneužívání dávek a nezájem rodičů o vzdělání svých dětí, ale k otevřeným konfliktům mezi romským a neromským obyvatelstvem nedochází. Přesto bývá Sokolovsko „zvenčí“ hodnoceno stejně problematické jako oblasti, kde

už došlo nebo dochází k výrazné eskalaci sociálního napětí. (*Romské občanské sdružení Romania organizácia Karlovy Vary*. [online]. 2012)

Obr. 2: Mapa okresu Sokolov

Zdroj: http://cs.wikipedia.org/wiki/Okres_Sokolov

Jediné větší neshody mezi majoritou a Romy se objevily v Rotavě, kde 29. 10. 2011 zorganizovala DSSS pochod městem. Většina obyvatel Rotavy jen přihlížela, pobouření však způsobila účast rotavských učitelů na pochodu. Rotavští učitelé svoji účast vysvětlovali tím, že chtěli upozornit na neřešené a podle jejich mínění neřešitelné problémy s docházkou a chováním romských žáků. Na 30. ledna 2012 svolala DSSS setkání občanů do kulturního domu, kde se akce konala, přišlo však pouze 40 obyvatel Rotavy. (*České noviny.cz* [online]. 2012)

Vysoká nezaměstnanost nutí obyvatele Rotavy stěhovat se jinam. Nemožnost sehnat práci v blízkém okolí snižuje ceny bytů i nájemného. Levnější byty přitahují do této oblasti Romy, kteří stejně jako ostatní bez práce

nejdou schopni platit vyšší nájemné. Tím se však zvyšuje počet Romů v Rotavě a dochází ke ghettizaci obce.

Na základě vývoje těchto událostí přijala Rotava spornou vyhlášku o zákazu postávání na ulicích. Zároveň obec vstoupila do programu Prevence kriminality a začne tady pracovat speciální preventista.

Podle dostupných informací můžeme porovnat počty Romů na Sokolovsku. Ze záznamů, které máme k dispozici, v roce 1966 dosahoval počet Romů na Sokolovsku čísla 417. Poslední údaje hovoří o 462 osobách romské národnosti. Na první pohled lze usuzovat, že počty Romů na Sokolovsku se zhruba během čtyřiceti let nezměnily. Faktem však zůstává, že skutečně žijících Romů na Sokolovsku je mnohem více (12 000). Nehlásí se však k romské národnosti, ale ke slovenské nebo české. Otázkou zůstává, proč upřednostňují jinou národnost než romskou. Sami Romové s českou národností označují majoritní společnost souhrnně „Vy Češi“.

Během společného soužití Čechů a Romů prošlo Sokolovsko, stejně jako ostatní část republiky, mnoha pokusy o vyřešení tzv. romské otázky. Od segregace přes řízený rozptyl a pokusy o asimilaci k samovolnému vytváření ghett. Žádná z těchto cest však nevedla ke kýženému cíli, a to k bezproblémovému soužití majority a Romů. Sami Romové jsou někdy ze způsobu řešení problémů zvenčí rozpačití, ale konkrétně nevědí, jak by se situace měla zlepšit.

3. VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ SE SPECIÁLNÍMI VZDĚLÁVACÍMI POTŘEBAMI

Pojem speciální vzdělávací potřeby se na mezinárodní úrovni používá více než dvacet let. Za klíčový impuls pro přijetí pojmu speciální vzdělávací potřeby je považována Deklarace Světové konference o speciálním vzdělávání v Salamance z roku 1994. V české legislativě je tento pojem používán od roku 2004 na základě školského zákona č. 561/2004 Sb., a vyhlášky MŠMT ČR č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. Osoby se speciálními vzdělávacími potřebami jsou vymezeny jako osoby se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním a sociálním znevýhodněním. (Hájková, 2010)

3.1 Zdravotní postižení

Za zdravotní postižení se považuje postižení mentální, tělesné, zrakové nebo sluchové postižení, vady řeči, souběžné je postižení více vadami, autismus a vývojové poruchy učení nebo chování.

3.2 Zdravotní znevýhodnění

Za zdravotní znevýhodnění je považována zdravotní oslabení, dlouhodobá nemoc nebo lehčí zdravotní poruchy vedoucí k poruchám učení a chování, které vyžadují zohlednění při vzdělávání.

3.3 Sociální znevýhodnění

Sociální znevýhodnění je pro účely zákona:

- rodinné prostředí s nízkým sociálně – kulturním postavením, ohrožení sociálně patologickými jevy,
- nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova,
- postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu ČR.

Za sociální znevýhodnění je nutné považovat stav, kdy dítě v důsledku dlouhodobého života v prostředí, jež je charakteristické nízkým socioekonomickým statusem, silnou přítomností vlivů rizikových pro jeho vývoj, prvky sociokulturní odlišnosti, případně kombinací těchto jevů, nemá dostatečně rozvinuté kompetence pro adekvátní naplnění svého potenciálu v rámci vzdělávacího procesu.

Za prvky nízkého socioekonomického statusu lze považovat:

- závislost rodin na systému stání sociální podpory, zejména v důsledku masivní nezaměstnanosti,
- zadluženost či předluženost rodin,
- nevyhovující bytové, materiální, stravovací, hygienické podmínky (či obecně život v podmínkách materiální chudoby).

Za projevy rizikových jevů ohrožujících zdravý vývoj dítěte lze považovat:

- život v kriminogenním prostředí,
- výrazný výskyt sociálně patologických jevů včetně situací, kdy je rodina obětí trestné činnosti,
- dlouhodobě sníženou schopnost rodičů v oblasti dostatečného naplňování potřeb dítěte,
- nedostatečné kompetence rodičů k přípravě dítěte na školní docházku.

Za prvky sociokulturní odlišnosti lze považovat:

- jazykovou odlišnost (nedostatečná znalost vyučovacího jazyka),
- významně odlišnou rodinnou konstalaci,
- náboženskou odlišnost,
- rituální nečistotu,
- výrazně odlišnou hodnotovou orientaci a uplatňované vzorce chování.

Rituální nečistota je koncept, s nímž se setkáváme například v prostředí romských osad na Slovensku, ale nejen tam. Vychází z představy, že určité osoby, činnosti či předměty jsou ze své povahy nečisté a je třeba se jim

vyhýbat, aby člověk neznečistil sám sebe. Typickým příkladem jsou určité druhy masa (koňské, psí), jejichž konzumenti jsou považováni za znečištěné. Představy o rituální nečistotě mají často vliv také na přípravu jídla, způsob oblékání, vztahy mezi muži a ženami, či mezi různými skupinami Romů.

V přístupu k sociálně znevýhodněným dětem je naprosto nezbytné opustit jakýkoli univerzální model, kterým by se sociální znevýhodnění a jím „postižené“ dítě či jeho rodina dalo šablonovitě charakterizovat. Rozdíly mezi různými životními situacemi a problémy dětí jsou natolik významné, že překrývají případné shody.

Aktuálně se jako nejzávažnější jeví sociální znevýhodnění dětí trvale žijících v prostředí tzv. sociálně vyloučených lokalit. U těchto dětí, i když s velkou opatrností, lze identifikovat některé společné charakteristiky.

Tyto děti se dostaly do nerovného postavení vůči zbytku společnosti bez vlastního přičinění. Pomoci jim nejsou schopni ani rodiče, ani sourozenci, sousedé či vrstevníci, neboť jejich situace je přinejmenším obdobná. Ve prospěch sociálně znevýhodněných dětí tedy nutně musí včas systematicky a dlouhodobě intervenovat instituce a jiné organizace s celospolečenskou odpovědností. Hlavní podíl pak leží na školách. Výraznější změny nepříznivého stavu nelze dosáhnout pouze odpovídající pedagogickou intervencí na půdě školy, je nutné usilovat o provázanost pedagogické práce směrem k širšímu spektru sociálních a vzdělávacích služeb, než jak je tomu dosud běžné.

Ne vždy jsou lidé se sociálním vyloučením postiženi ve všech oblastech a rozdíly mezi jednotlivými sociálně vyloučenými lokalitami zůstávají velice významné, ale je důležité zmínit, že různé formy vyloučení jdou velmi často ruku v ruce, jedna podmiňuje či zapříčiňuje druhou. (Zíková, 2011)

Sociální vyloučení se může týkat nejrozličnějších jedinců a skupin obyvatelstva, v našich podmínkách postihuje nejčastěji ty, které okolí často identifikuje jako Romy.

3.3.1 Formy sociálního vyloučení

Ekonomické vyloučení

Ekonomické vyloučení označuje situaci kdy je jedinec (nebo celá skupina) znevýhodňován na trhu práce, popř. je z něj přímo vylučován. Znamená to, že pokud se takový člověk, inditifikovatelný např. na základě svého vzhledu či nedokonalé výslovnosti místního jazyka, uchází o pracovní místo, s největší pravděpodobností ho nedostane, a to ani tehdy, jeli místo dlouhodobě volné a uchazeč splňuje kvalifikační předpoklady.

Situace na trhu práce může být reálně komplikována i skutečným nedostatkem pracovních míst. Poměry jsou ještě horší v oblastech, kdy se pod vlivem celospolečenské situace změnila struktura místního průmyslu a kde nenacházejí uplatnění ani vysoce kvalifikované pracovní síly. Velká část pracovních míst stále zaniká i kvůli zavádění nových technologií. Způsob ztráty pracovních pozic se velmi často týká právě jedinců ze sociálně vyloučených lokalit, protože zejména oni podobná zaměstnávání dříve vykonávali. Nešlo sice o prestižní posty, nicméně bývaly dobře finančně ohodnocené pro vysoký podíl fyzické námahy. Získání takového místa navíc nebývalo podmíněno náročnou pracovní kvalifikací, což nemotivovalo k větší pozornosti ke vzdělání rodiče ani jejich potomky.

Ať už jsou důvody dlouhodobé nezaměstnanosti jakékoli, nakonec vedou k tomu, že osoby v produktivním věku nezískávají prostředky k obživě prací, ale stávají se klienty sociálního systému. (Zíková, 2011)

Prostorové vyloučení

Špatná finanční situace často vede i k prostorovému vyloučení, jejich nevýhodná ekonomická situace omezuje osoby například na trhu s byty. Pro dlouhodobě nezaměstnaného není reálné ušetřit si na pořízení bytu či získat hypotéku nebo půjčku od oficiální instituce. Není pak jiná možnost než získávat byty v stigmatizovaných lokalitách, kdy jsou nevyhovující

podmínky pro bydlení, což umocňuje lhostejný vztah k obydlým prostorům. Koncentrace sociálně vyloučených obyvatel na jednom místě následně postihuje také ekonomiku, protože ze systému sociálních dávek a podpor lze sice vyžít, už však nemusejí zůstat prostředky, které by bylo možno utratit za nadstandardní služby jako kadeřnictví, návštěva kina apod. Rovněž je velmi obtížné šetřit peníze na větší investice nebo investovat do pojištění a spoření. K tomu se připojuje i nedostatek znalostí, jak s penězi nakládat a určitá neohospodárnost – neschopnost stanovit si priority tak, aby se investice vyplatily.

Život v sociálně vyloučené lokalitě je životem v izolaci od sociálních vztahů zvenčí. V takto uzavřeném světě záhy začne vznikat specifický životní styl, který se promítá i do chápání lidí zde žijících a do jejich výkladů okolního světa. Jedinci, kteří zde vyrůstají, tak nemají příležitost osvojit si normy chování či životní strategie, uplatňované ve zbytku společnosti, a osvojují si pouze kulturní návyky svého okolí, které je ovšem v očích okolní majority handicapují. V takových lokalitách dochází v důsledku jejich uzavřenosti vůči okolí rovněž k nárůstu sociálně patologických jevů a kriminality. Objevuje se například lichva, časté je také zneužívání alkoholu a omamných látek, protože umožňuje alespoň na chvíli zapomenout na bezvýchodnou životní situaci. Kvůli oddělení lokality od zbytku obce zde také vznikají vhodné podmínky pro obchod s drogami a lidmi, který není organizován jen místními obyvateli, ale velmi často i dealery a kuplíři z většinové společnosti, kteří se cítí v lokalitě bezpečně. Obyvatelé lokalit totiž nemají důvěru v oficiální instituce společnosti a neobracejí se na ně, ani když cítí, že jsou ohroženi, protože nevěří, že by jim „lidé zvenku“ byli ochotni pomoci.

Tyto lokality bývají často i dětmi prožívány jako místo, které v nich vyvolává tíseň. I ony touží po lepším bydlení, pokud si ho vůbec dovedou představit. Děti do předškolního věku často nemají jinou zkušenost než z lokality. Nemají tudíž ani s čím srovnávat. Jsou zvyklé na neexistenci soukromí, a tím pádem i na denní řád přizpůsobený dospělým. Plné uvědomění si statutu vlastní rodiny vyplývající z místa bydliště přichází

až v adolescentním věku, kdy je již ovšem přizpůsobení místním podmínkám plné. Vypořádání se s realitou bývá pak různé, od projevů patologického chování přes rezignaci až po, většinou výjimečně, explicitně vyjádřená přání bydlet jinde. Často je však adaptace na specifické podmínky lokality tak velká, že děti mají problémy s charakterem sociálního života v jiném prostředí. (Zíková, 2011)

Kulturní vyloučení

Kulturní vyloučení částečně vyplývá z vyloučení prostorového a z komunikační bariéry mezi příslušníky většinové a menšinové společnosti, ale je z velké části zapříčiněno i situací v oblasti vzdělávání. Pokud se v nějaké školské instituci sejde větší množství „menšinových dětí“, bývá to pro ostatní rodiče signálem k tomu, aby své vlastní děti ze zařízení odebrali a přehlásili je jinam. Z dané školky či školy se velmi rychle stane zařízení výhradně pro vyloučenou skupinu, což dále vede znevýhodňované rodiče k tomu, aby sem naopak posílali své děti, protože mají pocit, že v tomto zařízení nebudou terčem kritiky výchovných pracovníků, ostatních dětí či jejich rodičů.

Takové zařízení může vcelku dobře fungovat a poskytovat dětem pocit bezpečí, neslouží však už k tomu, aby děti motivovalo k větším výkonům. Vytvářejí se tak homogenní kolektivy dětí ze stejných sociálních vrstev. Děti ze sociálně vyloučených rodin jsou i zde obklopeny jedinci ze stejného prostředí, z jakého sami pocházejí, a normy a způsoby chování dětí z většinové společnosti si tímto způsobem osvojit nemohou.

Ještě horší situace nastane, neúčastní-li se dítě z jakýchkoli důvodů žádného výchovně vzdělávacího procesu. Jedinou normou chování i pohledu na svět zůstane pouze sociálně vyloučené prostředí, ve kterém tráví celé svoje dětství. Následně pak nemají ani základní kulturní návyky, které získávají děti většinové společnosti – neumějí pozdravit, požádat, poděkovat, často nekontrolují ani sílu a tón svého hlasu, čímž opět v okolní společnosti posilují dojem, že jedinci z tohoto prostředí jsou „nepřijatelní“ či „nepřizpůsobiví“ již od samého dětství. (Zíková, 2011)

Sociální vyloučení v užším slova smyslu

Podstatná část většinové populace má díky společné docházce do základní a střední školy, společnému bydlišti a popř. i studiu na vysoké škole známé či přátele různých profesí. Ne všechny tyto vztahy udržují lidé stejně intenzivně, ale vědí, že v případě potřeby se mohou na své známé obrátit. Pokud jsou však omezeny příležitosti k navazování takovýchto vazeb, lidem nezbývá, než se orientovat na své nejbližší okolí, v naprosté většině na rodinné příslušníky, tedy na osoby, které jsou od většinové společnosti izolovány jako oni sami. (Zíková, 2011)

Politické vyloučení

Příslušníky vydělených skupin nevidíme mezi politickými představiteli společnosti, ale často ani ve volebních místnostech jako voliče. Pokud se v českém politickém prostředí objeví vlivná osoba, pak rozhodně nepochází z prostředí sociálně vyloučené lokality, a není jisté, zda bude opravdu hájit jejich zájmy, byť se tím někteří tzv. romští lídři často zaštiťují. Pokud má mladší generace tendenci se zapojit, jejich rodiče je nechťejí, či prostě z finančních důvodů nemohou podporovat, a stává se i to, že zapojení dítěte do nějakého kroužku či organizace zabrání podobné důvody, které vedou k výše zmíněné „etnizaci“ některých školských zařízení – proti docházce se postaví rodiče ostatních dětí. (Zíková, 2011)

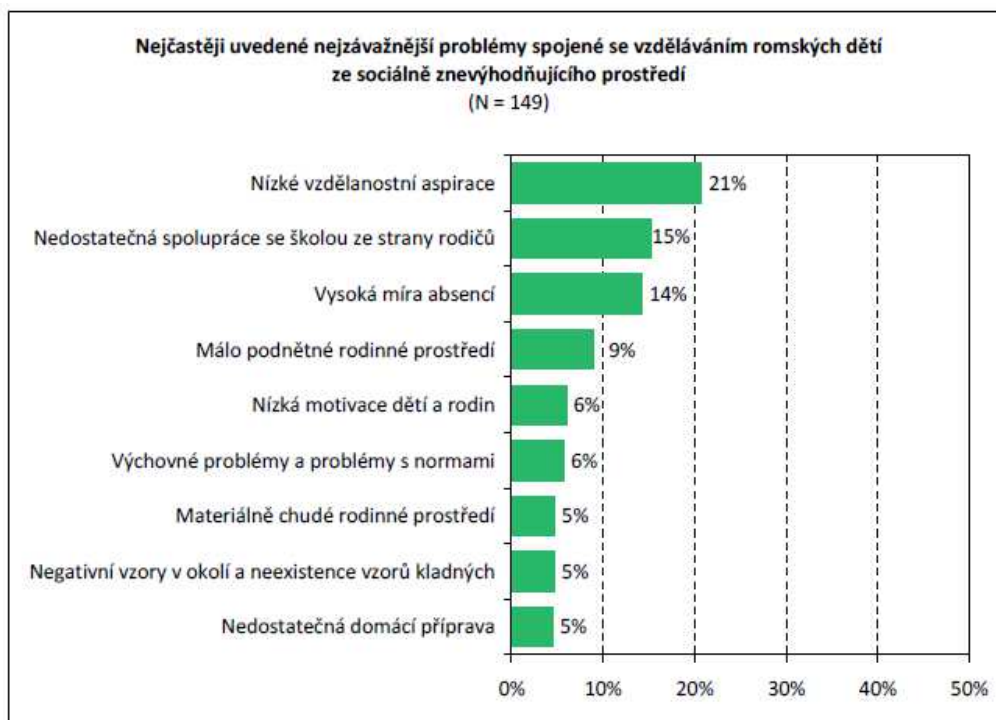
Symbolické vyloučení

Symbolické vyloučení je označení situace, která nastává, když lidé nepotřebují k vyslovení soudu o „těch druhých“ nijak přemýšlet a „každý ví“, jak to „s nimi je“, jací jsou, co od nich očekávat. Tyto soudy nejsou přitom založeny na podstatné a četné osobní zkušenosti, ale na základě prostého vizuálního zařazení jedince ke skupině.

Lidé, kteří jsou postiženi sociálním vyloučením, již ztrácejí chuť a vůli uspět v okolní společnosti a své postoje předávají i vlastním dětem. Životní styl

sociálně vyloučených obyvatel se tak permanentně reprodukuje a přenáší z generace na generaci. Vystoupit z něj bez výrazné podpory okolního světa již takřka není možné. A to je další neblahý důsledek předsudků – neexistuje možnost, aby na základě pochopení souvislostí byla lidem s omezenými možnostmi poskytnuta jiná šance, než která je jim dostupná. (Zíková, 2011)

Graf 1: Nejčastější problémy romských dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí

Zdroj: GAC s.r.o.

Podle šetření společnosti GAC s.r.o. jsou příčinou nejzávažnějších vzdělávacích problémů romských žáků jejich nízké vzdělanostní aspirace, v menší míře pak nedostatečná spolupráce se školou ze strany rodičů a vysoká míra absencí. Na příčinách problémů vzdělávání romských žáků se podílí také málo podnětné rodinné prostředí, nízká motivace dětí a rodin, výchovné problémy a problémy s normami, materiálně chudé rodinné prostředí, negativní vzory v okolí a neexistence kladných vzorů a nedostatečná domácí příprava.

Vyhláška č. 73/2005 Sb., definuje podpurná opatření, na která mají děti, žáci a studenti se speciálními vzdělávacími potřebami právo:

- speciální metody formy a postupy,

- speciální učebnice,
- didaktické materiály,
- kompenzační pomůcky,
- rehabilitační pomůcky,
- zařazení předmětů sociálněpedagogické péče,
- služby asistenta pedagoga,
- snížené počty dětí žáků a studentů ve třídě, v oddělení, ve studijní skupině,
- další možné úpravy podle individuálního vzdělávacího plánu,
- poskytování pedagogické-psychologických služeb. (Vyhláška č. 73/2005 Sb.)

Z hlediska humánnosti školního prostředí a vlastně i přirozenosti je třeba akcentovat vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami ve školách běžného vzdělávacího proudu, za naplňování materiální a metodické pomoci a žákovské sounáležitosti, tj. za podmínek inkluzivního vzdělávání. (*Učitelské noviny* [online]. 2010)

Jeho podstatou je rovné zacházení s rozdílností intelektových schopností i fyzických schopností, s etnickými, jazykovými nebo kulturními rozmanitostmi. Termín zacházení s různorodostí je používán k označení pedagogického jednání, které je založeno na akceptaci rozdílnosti žáků a neusiluje o překonání této rozdílnosti strategiemi selekce, či asimilace.

V inkluzivním vzdělávání nejsou rozdílné schopnosti žáků posuzovány jako rušivé faktory, které je třeba v průběhu vyučování eliminovat, ale jako individuální podmínky, které determinují činnost každého žáka v procesu učení. (Hájková, 2010)

V dalších kapitolách jsou pro přehlednost uváděny různé způsoby vzdělávání romských žáků od řízené asimilace k inkluzivnímu vzdělávání.

4. SYSTÉM VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ V PRŮBĚHU LET

Konec druhé světové války je historickým mezníkem ve vývoji Romů v naší společnosti. V prvních poválečných letech byl pohyb migrujících Romů značně nekontrolovatelný vzhledem k nedostatkům v evidenci obyvatelstva. Majoritní společnost předpokládala, že Romové se usadí, opustí kočovný způsob života a romské děti budou řádně chodit do školy. Na základě směrnice ministerstva vnitra z roku 1952 byl přijat osmibodový program převýchovy, který obsahoval zvýšený dohled nad docházkou do školy a zajištění umístění cikánských dětí do předškolních zařízení. Romské děti však do předškolních zařízení nechodily, protože rodiče umístění dětí v mateřských školách nepovažovali za nutné. Důvodem byl i jazykový handicap, strach z „odtržení“ dětí od rodiny a také jistá finanční náročnost. V základních školách byli romští žáci ve vysoké míře již po prvním ročníku neúspěšní a všeobecným trendem bylo umisťování romských žáků do zvláštních škol. Rodiče se tomu většinou nebránili, protože oni sami „prošli“ žádnou nebo zvláštní školou. Navíc ve zvláštních školách neměly romské děti větší problémy se zvládnutím výuky. V sedmdesátých letech se objevily ojedinělé pokusy s romskými třídami a romským učitelem. Brzy se však ukázalo, že takovýto systém vzdělávání nepřináší očekávaný výsledek. Až na základě odborných studií, ale i praktických zkušeností se vzděláváním Romů, se začalo přihlížet k odlišnostem romského etnika, které jsou uvedeny níže.

V roce 1991 získali Romové statut národnostní menšiny. To znamená právo rozvíjet svou etnickou identitu, svou vlastní kulturu, včetně svého jazyka. Bez vytrvalé a pevně cílené pomoci většinové společnosti však Romové nemohou plně využívat těchto práv v rámci ekonomických a sociálních pravidel české společnosti. (Šotolová, 2008)

Neuspokojivý současný stav romské populace včetně její vzdělanostní úrovně má nepříznivé důsledky v oblasti sociální, ekonomické i kulturní, prohlubuje skupinové společenské rozpory a vyvolává problémy z hlediska

národnostního porozumění. Jednou ze základních podmínek odstranění společenské nerovnosti Romů je změna filosofie školského systému, který je povinen akceptovat přítomnost romských dětí s jejich etnickou, kulturní a sociální odlišností. (Šotolová, 2008)

4.1 Zvláštnosti romského dítěte

Romské dítě vyrůstá v rodinném prostředí, které nechápe význam vzdělání a kvalifikace pro povolání a staví tyto hodnoty na velmi nízké místo.

Role muže a ženy

Již v raném věku lze u dětí pozorovat formování genderových rolí. Ve vyšším věku se upevňují a zviditelňují. V rodinách pracují (ve smyslu zaměstnání) zejména muži. Matky bývají v domácnosti, spolu s dívkami se převážně věnují péči o domácnost a rodinu, uklízení, vaření a péči o děti. Udržování pořádku v malém prostoru a s velkým počtem osob a omezenými hygienickými možnostmi je výkon, který matkám i dcerám zabere velkou část každodenního času. Vaření (vaří se několikrát za den k okamžité spotřebě) a praní, je náročnou činností kvůli nedostatečnému materiálnímu zázemí rodiny. Znalost chemické soustavy prvků či posloupnosti královských rodů se dětem v každodenní situaci nejeví jako podstatná, podobně jako jejich rodičů. Školní docházka, zejména starších dětí, od nichž již rodina požaduje určitý podíl na zajištění „provozu“, je poznamenána nejen nezájmem, ale také častými absencemi, které dále komplikují případný úspěch ve škole a zapříčiňují, že se v ní děti necítí dobře a touží ji co nejdříve opustit. Matky jsou vzorem péče o domácnost, otcové vzorem dominantního postavení v rodinné síti. Chlapci jsou podporováni v soutěživosti, sebevědomí, síle a dominanci, což je způsobeno častějším výskytem nezaměstnanosti – pokud muž nemůže být hmotným zabezpečovatelem rodiny, je jeho pozice závislá o to více na demonstraci síly. Dívky jsou naopak podporovány v submisivitě vůči muži, neboť k jejich roli v domácnosti není třeba aspirovat na úspěch mimo rodinu, na vzdělání či na snahu uspět na trhu práce. (Zíková, 2011)

Bytové podmínky

Přeplněné místnosti neumožňují dítěti přípravu do školy, místnosti většinou nejsou rozlišeny podle specifických účelů, celá rodina bydlí jen v jedné místnosti, byt bývá prostorově rozlišen pouze na základní kuchyňské vybavení, skříňě či obývací stěnu a postele. Byty bývají trojgenerační, ve společné domácnosti žije i babička a dědeček dětí. Kromě toho mohou být dlouhodoběji obývat další příbuzní, např. teta, strýc, bratranec či sestřenice, kteří jsou v místě bydliště kvůli práci nebo partnerovi. Děti nemají dostatek soukromí a musí se přizpůsobovat řádu dospělých, kteří, pokud jsou nezaměstnaní, mohou mít nevhodný vliv na každodenní rytmus dětí. Stejně tak je možné, že se děti z chování rodičů a dospělých učí nápodobou i mnoho negativního a jsou účastny hovorů i situací, kterých by měly být ušetřeny.

Vnitřní prostory bytů jsou v silném kontrastu k vnějšímu okolí, jsou většinou uklizené a čisté. Společné vlastnictví veřejných prostor vyvolává spíše lhostejnost než společnou zodpovědnost. Stejně tak nepřehlednost vlastnictví, či určení původce ničení je snadnou berličkou při zřeknutí se odpovědnosti za stav věcí. (Zíková, 2011)

Jazykové těžkosti

Romské děti neumí dobře česky, s rodiči mluví dialektem směsí romštiny, slovenštiny a češtiny. Romština neobsahuje některá česká slova a některá mají posunutý význam. Často se stává, že dítě a učitel si nerozumí.

Rodinné prostředí

Romské děti často vyrůstají v podnětově chudším, rozhádaném prostředí, některým se nedostává ani základní péče. Romská rodina pozbyla staré rodové struktury a nový způsob života je pro ně v jistém smyslu chaotický. Děti obvykle vyrůstají živelně a mívají projevy pseudoretardace, která je výsledkem výchovné zanedbanosti. Zúčastňují se života dospělých bez zohlednění dětství. Nemají hračky, zejména ty, které bílým dětem rodiče cíleně pořizují,

aby rozvíjely jejich logické myšlení. Nemají pastelky, nekreslí, nemodelují, rodiče s dětmi nechodí na procházky, nepovídají si nad obrázkovými knížkami. Příčina je spíše v neznalosti a nepochopení smyslu takových předmětů.

Rodiče mnohdy ochotně dětem koupí i drahé hračky, to je ovšem z prestižních důvodů. Hračka symbolizuje status rodiny a dokazuje, že rodina pro dítě udělá vše, co mu vidí na očích. Cílem je spokojenost dítěte, proto se mu koupí to nejlepší, i kdyby druhý den nebylo na základní potřeby. Děti již ale nejsou vedeny k tomu, aby se o své věci staraly a aby jim vydržely, což je důsledkem neznalosti úsporných strategií rodičů. Situace je patrně také zapříčiněna velkým počtem potomků v rodinách, kdy všechny věci jsou dostupné i ostatním, nejsou osobním majetkem jednotlivce a nikdo za ně nenese odpovědnost.

Cílem rodiny je přežití a získávání dostatku peněz. Neuvažují perspektivně, nejsou zvyklí dlouhodobě plánovat a vynakládat vůli na překonávání překážek. To vše se spontánně projevuje na výchově dětí, které jsou vedeny k praktické sociální dovednosti, k jednoduché chytrosti, zejména vůči gádžům, k nimž panuje hluboká nedůvěra. Děti nejsou vedeny ke koncentrované práci, nejsou seznamovány s důležitými souvislostmi světa. V rodinách se nejvíce oceňuje plnění povinností souvisejících s chodem domácnosti, dané aktivity lze běžně identifikovat jako nejvýznamnější kritérium úspěšnosti v rodině. Mládež tyto rodinou oceňované návyky chápe jako důležité a nutné pro další život, jejich osvojení tedy schvaluje. Dále bývá v rodinách oceňováno chování a poslušnost vůči rodičům, důležitá je primárně a výsadně rodičovská autorita. Tím, že děti nepobývají téměř vůbec v jiném prostředí, bývají v kontrastu k tomu, jak poslouchají své rodiče na veřejnosti, nepoddajné. Výsledky ve škole jsou oceňovány málokdy, jako důvod pochvaly v rodině jsou spíše okrajové. (Zíková, 2011)

Duchovní život Romů

Není tak racionální jako gadžovský, Romové jsou velmi citoví, impulsivní, temperamentní, dovedou se vcítovat do jiných lidí a předvídat jejich reakce.

Pojmy čest, pravda, zodpovědnost pro ně nemají stejný význam jako pro majoritní společnost, která je vychovávána racionálněji. Romové mají sníženou schopnost rozlišovat realitu, fantazii, vzpomínky a sny. Evropané učí své děti od útlého věku tyto pojmy od sebe odlišovat. Romové vnímají vnitřní skutečnost jako nezávislou na psychice, nerozlišují a nevedou k tomu ani své děti. Vedle nevýhod, které se projeví i ve školní neúspěšnosti, jsou zde i nesporné výhody. Romové jsou zcela výjimečně pacienti psychiatrických léčení.

Vnitřní život romských dětí

Děti nejsou zakotveny ve většinové společnosti, jejich identita je posilována sounáležitostí k vlastní skupině, k rodině, i kdyby byla sociálně málo hodnotná. Pro romské děti je vždy lepší žít i ve značně problematické rodině, než se ocitnout v dětském domově. Jestliže se po ukončení základní školní docházky ocitne romské dítě osamoceno, bez romských vrstevníků, bývají pocity nejistoty tak frustrující, že opouštějí i školu, i kdyby ji byli schopni dokončit. (Z vězeňství je známo, že největším stresem pro Romy je samovazba.)

Školní testování

Romské děti selhávají při testování školní zralosti v inteligenčních testech, v logické i ve verbální části. Testy jsou totiž sestavovány podle měřítek majoritní společnosti, která je od nejútlejšího dětství trénována v logickém myšlení a tříbení mateřského jazyka. (Balvín, 1997)

Volný čas

Volný čas romského dítěte je naplněn zejména tím, co jde lehce. Tělesné aktivity, zpěv, poslech hudby. Mladiství rádi hrají na hudební nástroje, ale málokterý má vůli naučit se noty. Jsou pohybově nadaní, ale chybí jim vytrvalost soustavně trénovat. (Balvín, 1997)

4.2 Vzdělávání Romů

Vzdělávání je základním předpokladem romského etnika pro vzestup a integraci do společnosti. Romové dodnes nepřipisují školnímu vzdělání velký význam. Potřeba vzdělávání stojí v jejich hodnotovém žebříčku hluboko pod materiálními hodnotami. Z těchto důvodů je nutné prosazovat podpůrná opatření, od jejich realizace se očekává, že dojde k vyrovnání handicapu romských dětí při začleňování do hlavního vzdělávacího proudu.

Na žádost MŠMT byly zpracovány dvě zásadní analýzy, které popisují situaci žáků sociálně znevýhodněných v našem školství. Jedná se o Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit (studie realizovaná GAC, s.r.o.) a o Analýzu individuálního přístupu pedagogů k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami (studie realizována organizací Člověk v tísni o.p.s.). Z jejich závěrů vyplývá, že vzdělání těchto dětí není bez problémů a je nutné pomocí cílených opatření zvýšit jejich školní úspěšnost. (Raabe.cz)

Eva Šotolová uvádí ve své knize Vzdělávání Romů (2008) shrnující stanovisko, které vysvětluje že, jednou ze základních podmínek odstranění společenské nerovnosti Romů je změna filozofie školského systému, který je povinen akceptovat ve výchovně vzdělávacím procesu přítomnost romských dětí s jejich etnickou, kulturní a sociologickou odlišností. Mimořádného významu nabývá odpovědnost školy za kvalitu výchovné složky vzdělávacího procesu s cílem připravit romské dítě k plnohodnotnému občanství a pozitivní emancipaci při současném úsilí o cílevědomou orientaci všech dětí k tolerantnímu soužití.

O myšlence umožnit romským dětem plnohodnotné vzdělání v základních školách běžného typu se začalo nahlas hovořit v odporných kruzích na počátku devadesátých let dvacátého století. Zlomovým momentem u nás bylo přijetí usnesení vlády ČR č. 686 z 29. 9. 1997, které do jisté míry reflektovalo tzv. „Bratinkovu“ zprávu o stavu romské komunity v ČR 1997.

4.2.1 Přípravné třídy

Následující informace vycházejí z dostupných publikací, ze závěrečné zprávy výzkumu, který vznikl v rámci veřejné zakázky Sociologický výzkum zaměřený na analýzu podoby a příčin segregace dětí, žákyň, žáků a mladých lidí ze sociokulturně znevýhodňujícího prostředí, kterou v roce 2008 zadalo MŠMT ČR a zpracovala agentura GAC spol. s.r.o. Výzkum se zaměřil na školy, do nichž docházejí děti z 310 vyloučených lokalit. V těchto lokalitách bylo identifikováno 396 škol, kompletní data se podařilo získat od 99 z nich. Ve výzkumu byly analyzovány údaje za celkem 462 žákyň, žáků. (GAC s.r.o.) Dále vycházíme z vlastních zkušeností s prací s romskými žáky na ZŠ.

Na základě současné legislativy může základní škola otevřít přípravnou třídu pro děti ze „sociokulturně“ znevýhodňujícího prostředí, může zaměstnat asistenta učitele (romského pedagogického asistenta) může pracovat podle vlastního rámcového vzdělávacího programu upraveného pro potřeby romských dětí a za určitých podmínek přijmout dítě ze zvláštní školy. Ke všem těmto posunům nemalou měrou přispěly aktivity některých nestátních organizací cílené do škol, například projekt OSF „Začít spolu“, „Step by step“ a další. (Varianty. Vzdělávání Romů v ČR [online]. 2008)

Přípravné ročníky při základních či zvláštních školách se začaly zřizovat od školního roku 1993/1994. Přípravné ročníky jsou určeny dětem pocházejícím z málo podnětného či nepodnětného prostředí (dle představy majoritní společnosti). Během jednoho školního roku mají za úkol odstranit handicap dětí a připravit je na vstup do první třídy. Ve školním roce 2000/2001 byly přípravné třídy zřízeny v 63 základních školách, 40 zvláštních školách a 7 mateřských školách. Přípravné ročníky přispívají k lepší adaptaci dítěte na školu, odstraňují některé příčiny neúspěchů, realizované aktivity přispívají k rozvoji jazyka, řeči, logického myšlení, jemné motoriky. (Varianty. Vzdělávání Romů v ČR [online]. 2008)

Přípravné třídy jsou však jen dílčím krokem při řešení problémů vzdělávání romských dětí. Podle místních podmínek a konkrétní situace lze zřizovat od prvních ročníků málopočetné vyrovnávací třídy, začlenit

romské děti do zájmových kroužků, aby zažily pocit úspěšnosti, který pozitivně působí na jejich vztah ke škole. Stejně tak je důležité vytvářet ve škole multikulturní prostředí tak, aby byly pozitivně zohledněny zvláštnosti dětí odlišného kulturního a národnostního původu. V neposlední řadě je důležité zvýšit profesní připravenost pedagogů, neboť ti musí být schopni a ochotni přijmout odpovědnost za každé dítě bez rozdílu sociálního a etnického původu. (Šotolová, 2008)

Ve školním roce 1997/1998 realizovala česká školní inspekce tematickou inspekci zaměřenou na vzdělávání příslušníků národnostních menšin a etnických skupin. Z výsledků inspekce vyplynulo, že více než 90% přípravných tříd bylo zřízeno přímo v lokalitách se silným zastoupením romského a dalšího obyvatelstva ze sociokulturně znevýhodněného prostředí. Ze strany rodičů nebyl o zřizování přípravných tříd velký zájem. Z tohoto důvodu se do nich zařazovaly i děti mladších pěti let. Z 630 zapsaných dětí ve školním roce 1997/1998 bylo 484 romských, tj. 75,86%. 11,45% bylo dětí s odkladem školní docházky, z dětského domova, či zdravotně oslabených. Z provedených hospitací vyplynulo, že ve většině tříd pracovaly děti se zájmem, byly aktivní a ochotně se zapojovaly do jednotlivých činností. V některých třídách byla zaznamenána převaha verbálních činností učitele, které vedla k nezájmu a pasivitě dětí. Příliš pevný řád ubíral prostor pro jejich vlastní realizaci. Většina škol, při kterých byly přípravné třídy zřízeny, nabízela dětem bohatou zájmovou činnost. Českou školní inspekci bylo zjištěno, že téměř 90% dětí z přípravných tříd úspěšně dokončilo školní docházku. Ze 499 dětí, které absolvovaly přípravné třídy, nastoupilo 82% do prvních tříd základní školy a 11% do prvních tříd zvláštní školy. (Šotolová, 2008)

Přípravné ročníky nejsou u odborné společnosti přijímány bez výhrad. Na rozdíl od mateřských škol, které mají převážně inkluzivní charakter a v nichž romské děti sdílí stejný prostor s neromskými, jsou přípravné ročníky do značné míry exkluzivní, neboť do nich docházejí převážně romské děti (specificky pro sociálně vyloučené děti jsou také zřizovány). Podle analýzy

společnosti GAC s.r.o. můžeme shrnout výhody a nevýhody, které souvisí se zavedením přípravného ročníku.

Výhody:

- děti si zvykají na prostředí a režim školy, zlepšuje se jejich připravenost na školní docházku a dostává se jim speciální pedagogické péče,
- přípravné ročníky prokazatelně přispívají ke snižování absence romských žáků,
- škola je v bližším kontaktu s rodiči dětí, dochází k vzájemnému poznávání a postupnému získávání důvěry ze strany rodičů,
- rodiče nemusí platit školné.

Nevýhody:

- přípravná třída je někdy považována za segregáční opatření,
- přípravné ročníky jsou často zřizovány při školách mimo hlavní vzdělávací proud, rodiče se velmi často rozhodnou dítě v takové škole ponechat, nedojde tak k pokusu integrovat dítě do školy hlavního vzdělávacího proudu,
- čas na doplnění znalostí a dovedností dítěte je pouze deset měsíců,
- přípravné třídy konkurují mateřským školám a v obcích, kde je přípravná třída zřízena, dávají romští rodiče přednost přípravné třídě před docházkou do MŠ.

Mateřské školy a přípravné ročníky se takřka nekryjí. Pouze 9% rodičů využilo oba nástroje. Celkově lze odhadnout, že MŠ nebo přípravné ročníky využívá přibližně pouze 48% dětí. (GAC s.r.o.)

Na základě vlastních zkušeností lze usuzovat, že romské děti se v přípravných ročnících rychle zlepšují, tzn. získávají potřebné hygienické návyky, naučí se slušnou formou žádat i děkovat, zlepšují se v užívání českého jazyka (poprvé se učí používat slova adekvátně k situaci), zvykají si na kolektiv dětí a režim, který je však nutno dodržovat i ze strany vyučujícího,

protože jakékoli změny romské děti výrazně znejistují. Velmi dobře funguje i zpětná vazba směrem k rodičům, kteří s povděkem kvitují poslušnost a ukázněnost vlastních dětí. Ačkoli jsou mezi žáky ve třídě věkové (až dva roky) a kulturně společenské rozdíly, je u všech bez větších rozdílů sledovat pozitivní posun. Ti nejmladší, kteří v přípravných třídách zpočátku samostatně nekomunikují, během roku dokáží s učitelkou i v kolektivu kooperovat. Velký význam má i to, že takovíto žáci pak zpětně na rodičích požadují obdobné podmínky i zacházení, s jakým se setkávají ve škole.

4.2.2 Asistent pedagoga (romský pedagogický asistent)

S myšlenkou zaměstnávat romské pedagogické asistenty na školách s větším podílem romských žáků přišel u nás poprvé PhDr. Vlado Oláh ve své koncepci vzdělávání romských dětí z roku 1991. O rok později myšlenku zaměstnávat na škole romské pedagogické asistenty začala prosazovat Mgr. Helena Balabánová, zakladatelka a první ředitelka soukromé základní školy Přemyla Pittra v Ostravě. Tato škola jako jedna z prvních v republice začala systematicky přistupovat k romským dětem dle zásad respektující jejich specifické požadavky. Podporu romských pedagogických asistentů od počátku prosazovalo Společenství Romů na Moravě a Nadace Nová škola. Tyto nestátní organizace pomáhaly při výběru, vzdělávání a hlavně financování romských pedagogických asistentů.

Tento experiment dostal legislativní rámec v roce 1998. Na základě usnesení vlády ČR jsou ze státního rozpočtu hrazeny mzdy většiny romských asistentů. Ve školním roce 2000/2001 jich na základních a zvláštních školách pracovalo 230. (*Varianty. Vzdělávání Romů v ČR* [online]. 2008)

V Tematické zprávě - asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami – sociální znevýhodnění z roku 2006 úřadu vlády jsou uveden následující cíle práce asistenta pedagoga:

- uplatnění pedagogických metod, forem práce s ohledem na specifickou skladbu žáků a jejich sociální znevýhodnění, tj. zkvalitnění výchovně-vzdělávacího procesu,
- aklimatizace žáků na školní prostředí,
- pomoc při integraci žáků do společnosti,
- pomoc žákům překonávat adaptační a komunikační obtíže při řešení sociálních a jiných problémů v souvislosti s výchovně vzdělávacím procesem,
- další seznámení s kulturou, historií a zvyky Romů,

- zprostředkování účasti a zájmu žáků při mimoškolních aktivitách a jejich zapojení do zájmových kroužků a do školních prezentací na veřejnosti,
- pomoci předcházet selhávání žáků během školního vzdělávání, pomoc při odstraňování výchovných a vzdělávacích obtíží (záškoláctví i skryté záškoláctví, neomluvené absence, šikanování, kázeňské problémy, agresivita aj.),
- zlepšení komunikace se sociálně znevýhodněnými rodinami a s rodinami, kde dochází k zanedbávání péče o děti,
- spolupráce při výběru vhodného povolání a při zařazování žáků do učebních oborů (např. probouzet zájem o vhodný studijní obor a o možnosti dalšího budoucího pracovního uplatnění žáků),
- zkvalitnění výuky a péče o žáky se sociálním znevýhodněním,
- pedagogická asistence učitelům při výuce,
- pomoc žákům při přípravě na vyučování,
- zlepšení docházky dětí do škol a zamezení neomluvené absence,
- podpořit romské rodiny v pochopení potřeby zařadit dítě do předškolního zařízení, vést je k potřebě vzdělávat se,
- předcházet případným neúspěšným začátkům ve školní docházce, které by mohly ohrozit průběh vzdělávání a tím i perspektivy v dalším životě,
- redukovat výukové problémy pomocí přípravy na vyučování,
- rozšířit nabídku volnočasových aktivit,
- pomáhat vyhledávat talentované romské děti,
- kontrolovat přípravu dětí na vyučování,
- spolupracovat s výchovnými poradci školy,
- účastnit se zápisů dětí do základní školy.

Na základě Tematické zprávy lze vysledovat, že k roku 2006 pracovalo ve školách celkem 214 asistentů pedagoga. Nejvyšší zastoupení bylo v Moravskoslezském a Ústeckém kraji (47 asistentů pedagoga), nejnižší pak

ve Zlínském kraji a v Praze (3 asistenti pedagoga), v Plzeňském kraji dokonce jen jeden asistent pedagoga. (*Vláda České Republiky*. [online]. 2009-2012)

Zřízení romských pedagogických asistentů ve školách je velkým krokem v před, samo o sobě však neznámá, že u romských žáků mají tito asistenti v procesu výchovy k romství vyhráno. Ve výchově a vzdělávání romských žáků je třeba usilovat o používání takových metod, které by vytvářeli prostor pro samostatné uvažování žáka, aby se mohl samostatně rozhodovat, co je lepší: integrace se zachováním kulturní svébytnosti Romů, či asimilace s její ztrátou a příklonem ke kultuře majoritní společnosti. (Balvín, 2008)

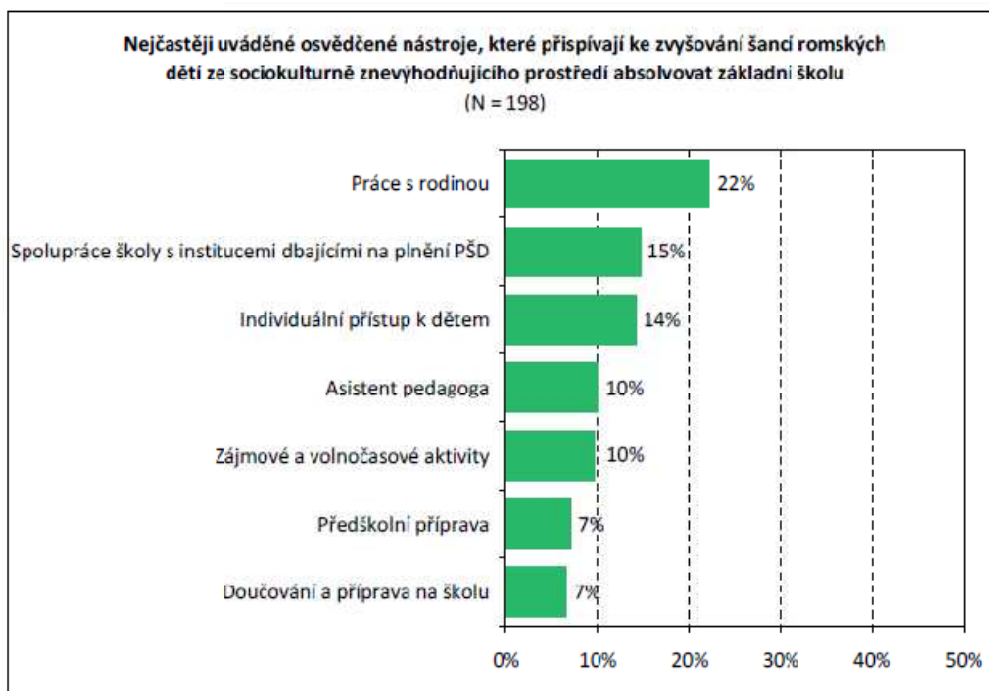
Podle analýzy společnosti GAC s.r.o. získaná data potvrzují, že funkce asistenta má vliv na školní úspěšnost dětí. Ve třídách bez asistenta přechá v původní třídě do třetí třídy 6,5 romských žáků/žákyň z 10, ve třídách, kde asistenti působí je to v průměru 7,5. Na základě výzkumů se dají shrnout následující výhody a nevýhody.

Výhody:

- Asistent pedagoga je jedním z mála pozitivních vzorů, je důkazem toho, že Rom může získat zaměstnání a že vzdělání má smysl
- Asistent pedagoga výrazně posiluje důvěru romských dětí i rodičů ke škole, předchází nedorozuměním mezi rodinou a školou
- Je dobrým znalcem prostředí, ze kterého děti pocházejí, v chování a zvycích žáků nevidí schválnosti, nevychovanost či zanedbanost

Nevýhody:

- Rodiče příliš spoléhají na komunikaci s asistentem, a to zvyšuje jejich pasivitu v komunikaci se školou
- Asistent pedagoga může být některými vnímán jako podpora pouze jedné skupině žáků. Část obyvatelstva může odmítat komunikaci a spolupráci vzhledem k „rodinné nevraživosti a nedůvěře“
- Nejistý přísun finančních prostředků na zaplacení funkce, uzavírání smluv na dobu určitou (GAC s.r.o.)

Graf 2: Nástroje přispívající ke zvyšování šancí romských dětí na ZŠ

Zdroj: GAC s.r.o.

Z grafu vyplývá, že mezi osvědčené nástroje, které přispívají ke zvyšování šancí romských dětí absolvovat základní školu, patří práce s rodinou (na úspěchu se podílí nejvyšší měrou), spolupráce s institucemi dbajícími na plnění PŠD, individuální přístup k dětem. 10% vliv mají asistent pedagoga, zájmové a volnočasové aktivity, 7% pak předškolní příprava, doučování a příprava na školu.

Na základě vlastních zkušeností lze usuzovat, že funkce asistenta pedagoga má výrazně kladný vliv na práci s romskými dětmi. Asistenti pedagoga mají mezi romskými žáky i jejich rodiči velkou autoritu, znají dobře rodinné prostředí a dokážou najít způsoby, jak s žáky i rodiči jednat. Úzce spolupracují s odborem sociální péče a velmi často umí operativně řešit i potíže rodičů s úřady. Na druhé straně si lze představit ještě větší zapojení asistentů pedagoga v přímé práci s romskými dětmi.

4.2.3 Celodenní výchovný systém

K vyrovnávacím postupům v romském vzdělávání nepatří vytváření odděleného romského školství. Romové ve své většině zřizování takového školství nepožadují. Je však nutno vzít v úvahu již existující školy s převahou žáků z odlišného sociokulturního prostředí, do nichž spádově, ale i z důvodu přístupu majoritní společnosti chodí převážně romské děti. Cílem není uměle zvyšovat počet takových škol, což by mohlo být považováno za podporu segregačních tendencí. I když těžko překonáme izolaci takových škol, je potřebné, aby učitelé a ředitelé škol vytvářeli prostředí, které by přispívalo ke komunikaci mezi romskými a neromskými žáky. Ve výchově romských žáků je překonána i myšlenka, že specifika výuky romského žáka předpokládají i jeho samostatnou výuku. K tomu došla i Helena Balabánová, bývalá úspěšná ředitelka základní školy, kde byli vyučováni na začátku devadesátých let pouze romští žáci. V rozhovoru z roku 2002 řekla, že by dnes jednoznačně volila školu plně integrovanou, s českými i romskými žáky dohromady. (Balvín, 2008)

Určitým řešením jsou školy s celodenním programem. V roce 2002 bylo zahájeno na pěti školách s vysokým počtem dětí se sociálním znevýhodněním pilotní ověřování programu „škola s celodenním programem“. Cílem projektu bylo umožnit žákům vyšší školní úspěšnost prostřednictvím specifických aktivit sestavených do uceleného vzdělávacího programu základní školy. Dalším cílem bylo ověřit efektivitu programu a jeho finanční náročnost. (Takovou školu měl Miroslav Dědič, zakladatel první romské internátní školy, už v roce 1950 v Květušíně na Šumavě.) Celodenní program umožňuje širěji koncipované metodické vedení dětí, které ve svých důsledcích může napomáhat překonávání segregovanosti a izolovanosti. (Balvín, 2008)

Na základě definice školy s celodenním programem lze usuzovat, že některé školy tento program konkrétně naplňují, ačkoli v něm formálně nejsou zapojeny. Jde především o to vyplnit smysluplným způsobem volný čas žáků ze sociálně znevýhodněného prostředí. Základní školy nabízejí širokou škálu zájmových kroužků, která vychází z místních potřeb v dané lokalitě.

Nezastupitelnou roli v takovém případě hraje i školní družina, jejíž činnost je naplněna přípravou na vyučování i zábavnými aktivitami, které nenásilnou formou pomáhají překonávat rozdíly mezi žáky ze sociálně znevýhodněného prostředí a žáky majoritní společnosti. Zvláštní funkcí kroužků i družiny je, že se zde setkávají romští i neromští žáci různých věkových kategorií. Tato skutečnost je oboustranně „výhodná“. Obě skupiny žáků si při společném učení i hře zvykají na odlišnosti „těch druhých“ a postupem času je berou jako samozřejmou součást.

4.2.4 Vzdelávání Romů v jednotlivých školských stupních

Ke stěžejním úkolům ve všech stupních škol patří pěstovat pozitivní postoje žáků a jejich rodičů ke vzdělání, co nejvíce využívat přirozeného nadání a schopností romských žáků pro specifickou přípravu na povolání a občanský život.

Mateřská škola

Ve spolupráci s romskými politickými institucemi a občanskými subjekty je třeba zvýšit počet romských dětí, které pravidelně docházejí do mateřské školy alespoň dva roky před začátkem školní docházky. V mateřských školách lze vytvořit příznivou atmosféru pro výchovu romských dětí využitím emocionálního působení romštiny prostřednictvím dobrovolných spolupracovníků z řad Romů, popřípadě i využitím konverzačního minima romštiny ze strany učitelky. Postupně vytvářet podmínky k tomu, aby současně s rozvíjením českého jazyka mohl být u dětí rozvíjen i romský jazyk. Romština by byla využita jako pomocný didaktický prostředek k snazšímu pochopení češtiny. Současně s tím by bylo vhodné v krátkodobých kurzech na středních pedagogických školách připravit romské občany na funkci pomocných pedagogických pracovníků. (Šotolová, 2008)

Základní škola

Na základní škole je důležité posuzovat objektivně míru připravenosti romského dítěte na povinnou školní docházku, tzn. vytvořit standardizované testy pro neromskou populaci. Od počátku povinné školní docházky je důležité pěstovat v romských dětech pocit lidské důstojnosti, například pozitivními informacemi o historii a kultuře Romů. Pro překonání jazykových problémů a rozdílů v připravenosti na vzdělání je potřeba zřizovat od prvního ročníku málopočetné vyrovnávací třídy. Důležitým prvkem by mohl být i projekt tříd pro romské žáky s rozšířenou hudební výchovou, v práci školních družin uplatňovat zájmové činnosti zaměřené na rozvoj jejich přirozených schopností a zájmů. Do výuky by mohla být zavedena romština jako nepovinný předmět. Stejně důležitá je i výchova zaměřená na pochopení ostatních kultur a menšin včetně romské, jejich historie a kultury. (Šotolová, 2008)

Střední škola

V zájmu uplatnění romské mládeže je důležité zřizovat speciální rodinné školy pro absolventy zvláštních škol a žáky s neukončeným vzděláním na základní škole. Výuka by měla být zaměřena na doplnění učiva a získání poznatků a dovedností pro vedení domácnosti, péče o děti a rodinu, základy vaření a šití, základní občanskou orientaci, ale i na získání kvalifikace a profesionálního uplatnění. Žákům, kteří projeví zájem a schopnosti, pak přednostně umožnit vyučení nebo studium na střední škole. (Šotolová, 2008)

Odborné učiliště

V odborném školství je potřeba vytvořit podmínky pro vyučení romských žáků v přiměřeném oboru, zřizovat specifické učební obory, které vycházejí z romských tradic: košíkářství, hrnčířství, měditepectví, kotlářství, ale i obory potřebné pro jiné společenské uplatnění – stavebnictví, oděvnictví, zpracování kůže a dřeva, obuvnictví, kadeřnictví, sklářství, oprava hudebních nástrojů

apod. Stejně důležité je i uplatnit formu zaškolování na některé práce vhodné pro romské žáky.

Ve středních pedagogických, středních zdravotnických a středních sociálně právních školách organizovat kurzy pro romské občany s předpokládaným uplatněním absolventů jako pomocných pracovníků v oblasti školství, zdravotnictví a sociální péče.

Umožnit romské mládeži i dospělým bez ukončeného základního vzdělání zařazení do kurzů pro získání základního vzdělání. (Šotolová, 2008)

5. VZDĚLÁVÁNÍ ROMSKÝCH DĚTÍ NA SOKOLOVSKU

Vzdělání Romů na Sokolovsku vycházelo ze směrnice ministerstva vnitra z roku 1952, ve které jeden z bodů požadoval zvýšený dohled nad docházkou do školy a zajištění umístění cikánských dětí do předškolních zařízení.

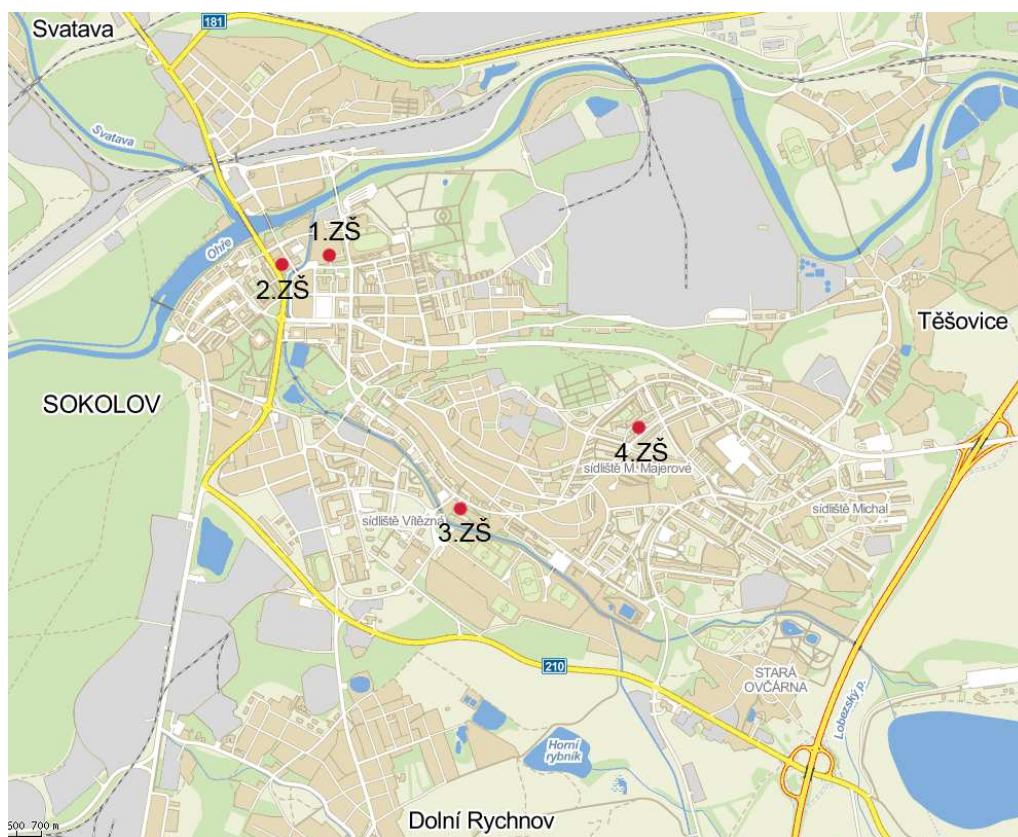
Oproti původním předpokladům se nepodařilo důkladně zmapovat vzdělávání romských dětí. Z dostupných materiálů (zápisy komisí pro řešení cikánské otázky, stížností učitelů na chování žáků) lze usuzovat, že některé romské děti ze základních škol přecházely na tehdejší zvláštní školy, při některých základních školách byly zřizovány zvláštní romské třídy nebo třídy s většinovým zastoupením romských dětí. Školní kroniky ani odbor školství nemohly poskytnout relevantnější informace. Následující informace jsou tak bohužel jen výčtem počtu romských žáků na zdejších školách a záznamem pokusů řešit především špatnou docházku romských dětí do školy a snahou o vzdělávání rodičů těchto žáků.

Romské děti začaly chodit do základních škol podle takzvaných spádových oblastí. Nad romskými dětmi byl vykonáván zvýšený dohled. O tom svědčí zápis MUDr. Jaroslava Těhníka, který provedl s p. Jirouškovou 31. 3. 1959 průzkum v 1. osmiletce „zaměřený na děti cikánského původu“. Kontrola sledovala zdravotní stav dětí, oblečení, školní docházku a prospěch. Celkem bylo vyšetřeno 26 dětí. U 23 dětí byly zjištěny vší, 15 dětí má velmi špatnou docházku, 4 nepravidelnou a 7 dětí chodí do školy pravidelně. V souvislosti s docházkou je hodnocen i prospěch od podprůměrného (u dětí s velmi špatnou docházkou) k dobrému (u dětí s pravidelnou docházkou). V závěru zprávy MUDr. Jan Těhník konstatuje, že „zdravotní průměr dětí cikánského původu je dobrý, hygienický průměr velmi špatný. Většina dětí je zavšivená, chodí do školy neumytá, na oblečení není dbáno. Rodiče nedbají ani na mravní průměr, docházka je špatná a prospěch ve většině sotva průměrný.“ Ve zprávě se také objevuje poznámka o dětech rodiny Bánomových, jejichž děti docházejí do školy velmi nepravidelně, ale jsou vídány ve zdravotnickém středisku

a dávají se bezdůvodně vyšetřovat. Na závěr zprávy si stěžuje, že dětem cikánského původu je věnovaná malá péče ze strany komise MNV. (Komise pro řešení otázek cikánského původu, 31. 3. 1959)

V roce 1966 bylo v Sokolově asi 100 dětí cikánského původu ve školním věku. Většina dětí byla soustředěna do 2. základní devítileté školy (26) a 3. Základní devítileté školy (40). Ostatní děti byly rozptýleny v menším množství do 1., 4. a 5. základní devítileté školy a do zvláštních škol v Sokolově a Dolním Rychnově. V základní devítileté škole v Rychnově chodilo ve školním roce 1966/1967 17 žáků cikánské národnosti. První třídu navštěvovalo sedm žáků, ve druhé třídě byly tři žáci, ve třetí čtyři a ve dvou paralelních třídách čtvrtého ročníku po jednom žáku. Do zvláštní školy v Sokolově chodilo ve stejném školním roce 13 dětí, z toho pouze dvě pravidelně. (Komise pro řešení otázek cikánského původu, 1966)

Obr. 3: Sokolovské školy s vyšším počtem romských žáků v průběhu let

Zdroj: <http://www.mapy.cz/> (označení vlastní)

Od 1. 9. 1966 byla znovu zřízena (nepodařilo se zjistit, kdy byla zřízena poprvé) zvláštní třída pro cikánské děti s cílem „soustředit do ní děti značně zaostalé a přestarlé. Do třídy chodilo 16 žáků ve třech odděleních. Nejvyšší ročník byl čtvrtý, kam chodily čtrnáctileté děti. Vzdělávání a výchova v této třídě byla zaměřena především na to, aby se děti denně ve škole myly a převlékly.“ Zpráva pro komisi řešení otázek občanů cikánského původu uvádí, že značná část dětí cikánského původu propadá, vycházejí většinou ze čtvrtého nebo pátého ročníku. Do šestých až devátých tříd se dostávají jen v ojedinělých případech. Zpráva také konstatuje nutnost mimořádné pozornosti a péče pro romské děti v první třídě. Na základě úspěchů či neúspěchů v první třídě pak doporučuje setrvání dítěte na základní škole nebo přeřazení do zvláštní školy. Zvláštní škola byla v tehdejší době chápána jako škola s podstatně redukováným učivem a menším počtem dětí ve třídě, takže bylo možné věnovat se dětem ve větší míře. V závěru zprávy se uvádí, že by bylo dobré „zřízení třídy pro cikánské děti předškolního věku.“ (Komise pro řešení otázek cikánského původu, září 1966)

16. září 1966 na 3. ZDŠ již existuje další zvláštní cikánská třída. Z dopisu tajemníka MNV Stanislava Vrbického odboru školství a kultury ONV můžeme zjistit, že v této třídě je zařazeno 10 chlapců a 10 dívek od osmi do čtrnácti let. Stanislav Vrbický v tomto dopisu požaduje částku 6 000 Kčs, které by byly použity na zakoupení prádla, ručníků a mýdla pro děti v cikánské třídě. Navrhuje „s ohledem na několikaleté zkušenosti v práci s cikánskými dětmi zavést zvláštní režim hygieny, který spočívá v tom, že cikánské děti by byly ve škole ráno denně koupany, převlečeny do čistého prádla a šatstva, které by jim poskytla pod dobu vyučování škola a po skončení vyučování opět odebrala.“ (Komise pro řešení otázek cikánského původu, 16. 9. 1966)

17. dubna 1967 uvádí zpráva pro komisi řešení otázek občanů cikánského původu počty dětí v mateřských školách a přípravných třídách a mapuje docházku cikánských dětí do školy. V MŠ jsou umístěny tři cikánské děti a v přípravných třídách není žádné cikánské dítě. MNV proto zvažuje zřízení zvláštní třídy pro cikánské děti předškolního věku. Docházka cikánských dětí

se v prvním čtvrtletním roku 1967/1968 zhoršila a je vytipováno šest rodin, u kterých je absence dětí nejvyšší. Komise navrhuje odebrání rodinných přídatků rodičům. Pro zajímavost uvádíme, že komise řeší již třetí školní rok nedocházku Kolomana Heráka, který nechodí do školy vůbec.

MNV v Sokolově se pokouší zavádět kurzy pro odstranění negramotnosti u dospělých cikánských osob. V letech 1966 – 1967 byl kurz třikrát otevřen, ale nikdy se neuskutečnil pro absolutní nezájem (Komise pro řešení otázek cikánského původu, 17. 4. 1967)

Komise pro práci mezi cikánským obyvatelstvem v Sokolově také zjišťovala a kontrolovala zaměstnanost cikánské mládeže. Průzkum byl omezen na mládež od 15 do 20 let. Bylo zjištěno, že v Sokolově žije v tomto věku 50 mladých lidí, 29 mužů a 21 žen. Z 29 mužů bylo zaměstnáno 27, jeden 15letý byl bez práce a druhý umístěn v dětském domově. Z 21 žen bylo zaměstnáno sedm, šest nepracovalo, ostatní ženy měly již vlastní děti a jedna byla v jiném stavu. (Komise pro řešení otázek cikánského původu, 1967)

Na počátku šedesátých let byla v obci Rovná zřízena pro tzv. první vlnu romských obyvatel několikátýdenní rodinná škola. Tu navštěvovaly mladé romské dívky. Šlo vlastně o kurz, ve kterém se učily vést domácnost a starat se o děti. Na konci kurzu každá z dívek obdržela kompletní výbavu do domácnosti (ručníky, povlečení, nádobí, příbory).

Z uvedených informací vyplývá, že se tehdejší odpovědné orgány snažily začlenit romské děti do běžné populace hlavně z pohledu majoritní společnosti. Dbalo se především na hygienické návyky a docházku do školy. S odstupem let a na základě dostupných údajů lze jen těžko říci, zda se dostatečně přihlíželo k naprosto odlišným tradicím a zvykům Romů. Generace tehdejších Romů zcela jistě ještě běžně používala romštinu a čeština tak dětem ve škole činila veliké problémy. Nechuť romských rodičů posílat svoje děti do předškolních zařízení včetně přípravných tříd pak prohlubovala jazykovou bariéru v první třídě. Bylo zcela běžné, že romské děti po první třídě přestupovaly na zvláštní školy a rodiče se tomu dlouhou dobu ani nebránili. V některých případech

romské děti byly do zvláštních škol přearazovány už během první třídy. Rodiny, které se na Sokolovsko přistěhovaly na počátku šedesátých let, měly děti v různém věku. Bylo běžné, že i starší děti ze slovenských cikánských osad nebyly dotčeny žádnou školní výchovou. Tuto situaci měly řešit zvláštní cikánské třídy, ve kterých byly spolu s malými dětmi soustředěny i tzv. „přestárlé děti“. Z pěti základních škol v Sokolově měly tři zřízeny zvláštní cikánské třídy. Největších úspěchů dosáhla 2. ZDŠ v Sokolově se třídou vedenou romskou učitelkou Veronikou Harčárovou v letech 1972 – 1975. V jedné třídě bylo 24 žáků od prvního do pátého ročníku. Učitelka Veronika Harčárová se věnovala dětem nejen během školy, ale i odpoledne formou zájmových kroužků. Romské děti z její třídy byly nejúspěšnější v meziškolních soutěžích celého Sokolova. Po čtyřech letech práce se učitelka psychicky zhroutila a odešla pracovat jako vychovatelka do školní družiny v Dolních Nivách. Třídu převzal romský učitel, fungovala až do roku 1978, podobných úspěchů však nikdy nedosáhl.

Šedesátá a sedmdesátá léta jsou až na ojedinělé případy poznamenána především restriktivními opatřeními vůči rodičům ze strany MNV. Rodičům jsou odebírány sociální přídavky a děti bývají umísťovány v dětských domovech. Tento trend je viditelný i v osmdesátých letech, kdy je práce s romskými obyvateli často omezována na výchovně politickou činnost. Tehdejší osvětová činnost se zcela míjela účinkem, a tak se odebírání dětí v problematických rodinách stává poměrně častým „nástrojem výchovy romských dětí.“ Od roku 1981 probíhá při Městském domě kultury setkávání romských dětí. Počet účastníků se pohybuje mezi 10 – 15 dětmi. Promítají se filmy, poslouchá hudba a opět se dbá na hygienické a společenské návyky. Český červený kříž organizuje přednášky pro romské dívky, návštěvnost je zpravidla nulová. Ve Svatavě se členky Českého svazu žen rozhodly vzít si patronát nad rodinami cikánského původu. Ve stejném roce v Sokolově vzniká malá rodinná škola. Provoz byl zahájen v listopadu 1981 a ukončen 8. února 1982. Důraz se kladl na základy ručních prací, ukázky stolování, vaření. Zároveň probíhaly přednášky o kriminalitě. (Péče o cikánské obyvatelstvo 1977 – 1987)

V roce 1982 byla zorganizována Akademie dětí cikánského původu. Přibližně ve stejné době vzniká v Sokolově soubor Romen vedený JUDr. Ščukou. MNV v Sokolově se pokouší zaměřit na mladé lidi a děti cikánského původu. Zavádí cyklus Škola mladých maminek, v jehož rámci se koná i společenský večer. Návštěvnost byla malá, cca 100 občanů. Pokračuje malá rodinná škola, přednášky a kurzy ručních prací.

Dne 10. 10. 1984 je v Sokolově vytipováno 31 rodin, které jsou označeny jako problematické z hlediska péče o děti. U patnácti z nich je zdokumentována výchova a vzdělávání. Z 67 dětí je 8 v dětských domovech, 13 chodí na ZŠ, 12 na ZvŠ, 18 dětí je předškolního věku a zbylých 16 jsou těhotné dívky nebo dívky s dětmi. Z celkového počtu 207 rodin je hlášeno 33 rodin na obvodní oddělení VB Sokolov z důvodu trestné činnosti. U 46 rodin je zaznamenáno více negativních znaků – trestná činnost, špatná péče o děti, požívání alkoholu nebo zařazení rodičů v nápravně výchovném ústavu.

V polovině 70. let zaniká v Dolním Rychnově první stupeň základní devítileté školy. Na jejím místě je zřízena zvláštní základní škola, která se stává spádovou školou i pro Sokolov. Je sem přemístěna zvláštní škola ze Sokolova a školy, do té doby s větším zastoupením romských žáků, se začínají profilovat. Na 2. ZDŠ se otevírají jazykové třídy (od třetího ročníku třídy s rozšířenou výukou jazyků) a na 3. ZDŠ od šesté třídy ročníky s rozšířenou výukou tělesné výchovy. 4. ZDŠ se specializuje na rozšířenou výuku matematiky a v průběhu 80. let zde vznikají tzv. hokejové třídy. 1. ZDŠ je spádovou pro okolní obce a výrazně zde narůstá počet romských dětí. V roce 1982 je na této škole 100 dětí cikánského původu. Na přelomu 70. a 80. let s výstavbou nových sídlišť vznikají nové základní školy – 6. a 8. (7. byla zvláštní škola v Dolním Rychnově). V roce 1984 se podařilo umístit do předškolních zařízení 57 dětí cikánského původu, nejvíce dětí bylo v 8. MŠ, kde bylo otevřeno oddělení pro děti s odloženou školní docházkou. K zápisu do prvních tříd v tomto roce přišlo 20 žáků.

Podle zápisů pro řešení otázek cikánského obyvatelstva z roku 1983 Sokolov opakovně čelí problémům s nově přistěhovanými rodinami ze Slovenska, znovu se opakují požadavky zastavit nekontrolovaný příliv romských obyvatel, opět jsou prováděny prověrky v cikánských rodinách, organizují se kurzy pro mladé dívky a děti předškolního věku. V zápisech komisí se každý čtvrt rok opakuje až do roku 1985, kdy zápisy končí, požadavek „věnovat zvýšenou pozornost kultuře bydlení rodin cikánského původu, docházce dětí do předškolních zařízení a dbát na převýchovu občanů cikánského původu.

V roce 1985 je v mateřských školách umístěno 61 dětí a 8 dětí v jeslích. Největší potíže s vysokou absencí cikánských dětí se objevují ve ZvŠ, na 4. ZŠ a na 1. ZŠ. Poslední dvě základní školy se tak od počátku 80. let stávají školami s nejvyšším procentem romských dětí. Obě dvě školy, každá na opačném konci města, stojí totiž na kraji městských částí, které jsou Romy osídleny nejhojněji. Majoritní společnost je většinou nazývá jako cikánské. Na nastalou situaci zareagovala nejdříve 4. ZŠ (viz příloha A), která pod tlakem zvýšeného počtu romských žáků vychází vstříc jejich vzdělávacím potřebám. Ačkoli po roce 1989 již neexistuje evidence romských dětí, najdeme ve školní kronice ve školním roce 1994/1995 zmínku o vysokém počtu romských žáků na prvním stupni (20%). Po zápisu do prvních tříd byla zřízena při škole třída pro žáky s odkladem školní docházky.

V kronice se dále uvádí, že většina rodičů s dětmi romského původu se k zápisu dostaví mimo termín, někdy až v září. Od tohoto roku se ve školní kronice opětovně objevují informace o problémech s romskými žáky. Konkrétně jsou jmenovány šikana, fyzické násilí, záškoláctví a velký nezájem rodičů. Ve školním roce 1998/1999 je na škole zaměstnána romská asistentka (do té doby škola spolupracuje s romskou poradkyní paní Bándyovou), od 1. 9. je na škole zřízen přípravný ročník, který navštěvuje čtrnáct žáků. Od školního roku 2000/2001 zde pracuje další romská asistentka. (V současné době na škole pracují 4 asistenti pedagoga.) Škola se zřejmě i proti své vůli stává školou s největším počtem romských žáků v Sokolově. Proto při přijímání nových

žáků do prvních ročníků neromští rodiče často žádají o převedení svého dítěte na jinou školu. Kromě přípravného ročníku a asistentky pedagoga se škola dlouhodobě snaží motivovat romské žáky i v době mimi vyučování. Učitelky 1. i 2. stupně ve svém volném čase a bez finančního ohodnocení vedou zájmové kroužky – keramika, počítačový kroužek, cestovatelé (výlety o víkendech), ochránce přírody (víkendové pobyty pro žáky), sportovní hry, šikovné ruce. V těchto kroužcích je 50% zastoupení romských žáků. To svědčí o mimořádně kvalitní motivační práci školy, protože romští rodiče jen neradi pouští svoje děti na delší dobu z domova.

Smutnou pravdou zůstává, že od 1. ledna 2012 došlo k formálnímu sloučení této školy s 3. ZŠ. Podrobně vypracovaný systém práce s romskými žáky (přípravný ročník, individuální plány pro žáky, příkladná spolupráce se čtyřmi asistenty pedagogy, přímá účast psychologů z PPP ve škole) vezmou za své, protože od 1. září 2012 budou romští žáci zařazeni do ostatních škol podle nově vzniklých spádových oblastí. O naplňování představ inkluzivního vzdělávání svědčí pochvalný dopis ředitelky společnosti SOCIOKLIMA s.r.o. Mgr. Aleny Mikulkové (viz příloha B).

Do systému vzdělávání Romů na Sokolovsku lze zařadit i organizaci Člověk v tísni. Rodinám je od r. 2009 aktuálně nabízena služba nazvaná Program vzdělávání. Dobrovolníci většinou z řad studentů středních a vysokých škol docházejí pravidelně jednou týdně do rodin, kde pomáhají zpravidla dvě hodiny dětem s domácími úkoly a s přípravou do školy. Tímto způsobem mohou být překonány vznikající bariéry neumožňující správné vzdělávání dětí. Jedná se především o nevyhovující zázemí k mimoškolní přípravě, nedostatek podnětů k samostatnému vzdělávání dětí, nízké vzdělání rodičů. Pro žáky základních škol se pořádají workshopy kariérního poradenství. Žáci osmých a devátých tříd pod vedením odborného pracovníka pracují s pracovními listy, které se zabývají osobností žáka, jeho koníčky, jeho úspěchy a neúspěchy ve studiu a úvahami o následujícím studiu a případné volbě vhodného zaměstnání. Hlavním cílem tohoto programu je lepší

nasměrování žáků k volbě jejich příštího studia a profese. (*Člověk v tísní*. [online]. 2006)

Roku 2010 vznikl v Sokolově nízkoprahový předškolní klub Kereka. Tento klub v současnosti navštěvuje 18 dětí. Nízkoprahové centrum funguje tři dny v týdnu a připravuje romské děti k zápisu do prvních tříd. Ve zbývajících dvou dnech vykonávají pracovníci klubu terénní práci.

Odbor rozvoje města Sokolov připravuje v letošním roce dva projekty týkající se dvou sokolovských lokalit s nejvyšším počtem zastoupení romského obyvatelstva – ulice U Divadla a oblasti okolo kina Alfa (výše zmiňovaná ul. Heyrovského).

V současné době pracuje v Sokolově Agentura pro sociální začleňování. Pořádá pravidelná setkání se zástupci všech typů škol, včetně předškolních zařízení. Hledá cesty a možnosti, jak romským žákům zatraktivnit a přiblížit školu.

PRAKTICKÁ ČÁST

6. CÍL PRAKTICKÉ ČÁSTI

V praktické části diplomové práce bylo cílem prostřednictvím zvolených metod zjišťovat příčiny sociálního znevýhodnění, způsoby a metody práce při vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami.

Primárním cílem bylo zjistit, jak lze překonat překážky, se kterými se setkávají žáci se sociálním znevýhodněním. Dále bylo zjišťováno, do jaké míry determinuje romské žáky jejich původ a prostředí, ve kterém vyrůstají.

6.1 Použité metody

Při získávání podkladů této práci bylo využito metody analýzy školních dokumentů, přímého pozorování a řízeného rozhovoru. Praktická část je tvořena čtyřmi kazuistikami, při jejich zpracování se vycházelo z výše uvedených metod.

6.1.1 Kazuistika

Kazuistika je technikou kvalitativního výzkumu, která se zaměřuje na jednu osobu (obecně případ). Jde o souhrnný popis informací získaných o objektu, vývoj jeho stavu a okolností.

6.1.2 Rozhovor

Jedná se o techniku, při které jsou požadované odpovědi získávány v přímé interakci s respondentem. Rozhovor (interview) slouží ke zjištění názorů, znalostí, zkušeností nebo mínění a jeho prostřednictvím je možné rovněž pozorovat navozené chování odpovídajícího. Jako výzkumná metoda se od běžného rozhovoru liší určitým stupněm zaměřenosti a systematičnosti. Z hlediska přípravy, zkušeností a schopností výzkumníka se tato technika hodnotí jako nejnáročnější.

Hlavní nedostatek interview je praktický, a to značná časová náročnost. Získávání informací může trvat i několik hodin, tudíž při větším počtu respondentů je vhodné zvážit, zda od této metody neupustit. (Kerlinger, 1972)

V praktické části byl využit kvalitativní strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami. Základní taktikou vedení interview bylo zachování neutrálního postoje k obsahu, pozorné naslouchání a vytvoření vztahu důvěry. Průběh rozhovoru byl nahráván a následně přepisován do textového editoru.

6.1.3 Analýza dokumentů

Analýza dokumentů je důležitá pro poznání pozorovaného objektu, poznání jeho názorů a motivů. Zabývá se různými dokumenty, "které nebyly vytvořeny za účelem našeho výzkumu. Záznamem mohou být právě tak dobře psané dokumenty jako jakékoliv materiální stopy lidského chování." (Disman, 2002, s. 124)

Pro potřeby praktické části bylo využito těchto dokumentů: přijímací list, katologový list žáka, zpráva třídního učitele pro PPP, zpráva z psychologického vyšetření v PPP, zpráva ze speciálně pedagogického vyšetření v PPP, individuální vzdělávací plán.

6.1.4 Pozorování

Pozorování je definováno jako technika sběru informací založená na zaměřeném a systematickém sledování vnímatelných projevů aktuálního stavu objektu zkoumání. Za klíčovou charakteristiku lze považovat míru standardizace. Pozorování standardizované má vše podstatné striktně předepsáno - předmět pozorování, místo, čas, očekávané projevy atd. Naopak pro nestandardizované pozorování je typický nízký stupeň formalizace, tedy je stanoven pouze cíl nebo předmět pozorování a o dalších aspektech se může rozhodovat průběžně. (Reichel, 2009)

Bylo využito přímého pozorování při výchovně vzdělávací činnosti (autorka práce je jejich učitelkou).

6.2 Charakteristika a popis zkoumaného vzorku

Pro kazuistiku byli vybráni čtyři romští žáci se speciálními vzdělávacími potřebami. Konkrétně se jedná o žáky se sociálním znevýhodněním, kteří jsou vyučováni podle individuálního vzdělávacího plánu.

Způsob výběru žáků byl limitován jejich ochotou a především ochotou rodičů spolupracovat při poskytování osobních údajů a rozhovorů. Z toho vyplývá, že pro kazuistiku museli být vybráni žáci ze sociálně vyloučeného prostředí z rodin, které jsou dostatečně socializovány v majoritním prostředí alespoň tak, že splňovaly podmínky pro sběr dat. V konečné fázi souhlasily s poskytnutím osobních rozhovorů ve vlastních domácnostech, které jsou pro ně zpravidla velmi soukromým a uzavřeným prostředím vůči majoritní společnosti.

Pro přehlednost kazuistik jsou v jejich úvodu uvedeny osobní údaje žáka, rodičů, sociální anamnéza, osobní anamnéza a průběh edukace. Kazuistiku uzavírá rozhovor s žákem a jeho matkou. V žádné z kazuistik nejsou uvedeny osobní údaje žáků, které by podléhaly zákonu č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů.

7. KAZUISTIKY ŽÁKŮ

7.1 Kazuistika č. 1 Honza

Osobní údaje žáka		
Jméno	Jan	
Věk	15	
Původ	romský (olašský Rom)	
Rodiče		
	Matka	Otec
Jméno	Irena	Jan
Věk	55	54
Původ	romský (olašský Rom)	romský (olašský Rom)
Vzdělání	ZŠ	výuční list - zedník
Zaměstnání	dělnické profese, v současné době v invalidním důchodu	zedník, v současné době šestým rokem ve výkonu trestu
Sourozenci		
žádní		

7.1.1 Rodinná anamnéza

Oba rodiče jsou romského původu, z větve olašských Romů. Původně pocházejí ze Slovenska, do Sokolova se přistěhovali jako děti v šedesátých letech 20. století. Janova matka uvádí, že důvodem přistěhování na Sokolovsko byla možnost získat práci, které bylo na Slovensku nedostatek. Její otec pracoval, alespoň pokud si pamatuje, jako kopáč celý život. Matka byla po celou dobu v domácnosti a starala se o osm dětí.

Sama matka po skončení základní školy (nevzpomíná si na školu, kam chodila, ani jakým ročníkem ukončila) pracovala ve sklárnách, v Krajce Kraslice, uklízela a v současné době je v invalidním důchodu.

Janův otec je vyučený zedník, který po celou dobu pracoval u různých stavebních firem. Před šesti lety v podmíněném trestu v opilosti napadl

příslušníka policie. Byl odsouzen na sedm let odnětí svobody. Důvodem napadení policisty bylo, podle slov Janovy matky, zkratovitě jednání v opilosti jako odpověď na rasistické nářžky ze strany policisty.

Jan je jediným dítětem, matka poprvé rodila v 39 letech a po komplikovaném porodu nemůže mít další děti. Toho velmi lituje, podle vlastních slov by měla alespoň pět dětí.

7.1.2 Sociální anamnéza

Všichni členové rodiny se hlásí k romské národnosti. Zřejmě i to je důvodem, proč rodina doma mluví převážně romsky, jen občas česky. Jan se česky naučil až v kontaktu mezi kamarády před nástupem do první třídy. Jediným typickým romským zvykem je vartování. Tento zvyk si rodina přinesla ze Slovenska, ale dodržuje jej i v Čechách. Vartování je bdění zbytku rodiny u zesnulého člena od úmrtí až po pohřeb. Členové rodiny dávají najevo hlasitě zármutek nad smrtí blízkého, v domě jsou zakryta zrcadla, nehraje hudba a všichni v dobrém vzpomínají na zesnulého. Vartování se bezpodmínečně týká všech členů rodiny.

Přestože Janova matka uvádí vartování jako jediný romský zvyk, považuje vykoupení Janovy nevěsty za samozřejmost. Jan byl v dětském věku „zaslíben olašské nevěstě“, ale její rodina se odstěhovala do Velké Británie. Janova rodina očekává finanční náhradu, za neuskutečněný sňatek.

Rodina žije v bytě 2+1 v osobním vlastnictví v ulici Sokolovská, která je součástí vyloučené lokality. Jan má vlastní pokoj s psacím stolem a osobním počítačem. Ve dvou obývacích pokojích jsou malé televize.

Rodina hospodáří s částkou 2 700 korun (invalidní důchod matky) a blíže neuvedenou částkou rodinných přídatků a sociálních přídatků.

Vztahy v romské komunitě jsou podle matky bez problémů. Sama dává přednost, aby se její syn přátelil pouze se „slušnými“, podle matčiných slov „s těma co nefetujou a s těma co chodí na učňák“.

7.1.3 Osobní anamnéza a průběh edukace

V pěti letech začal Jan chodit do přípravného ročníku. Nedokončil jej, protože se mu ve škole stýskalo po matce. Nástup do první třídy byl o rok odložen, přesto měl v prvním ročníku velké problémy s adaptací. Škola vyšla rodičům vstříc a na prvních dvou hodinách školního vyučování byla vždy přítomna matka nebo otec. Syn si jejich přítomnosti nevšímal, o hodinách pracoval a o přestávkách komunikoval se spolužáky. Počáteční stesk po rodině díky vstřícnosti školy během prvního pololetí překonal.

Ze školní dokumentace vyplývá, že během prvního ročníku bylo provedeno na žádost školy se souhlasem matky vyšetření v PPP. K dispozici je však pouze zpráva třídní učitelky pro psychologické vyšetření, zprávu z poradny matka škole neposkytla.

Během prvního stupně až do konce druhého ročníku měl Jan nadprůměrné výsledky. Na konci druhého pololetí druhé třídy má poprvé trojku z češtiny. Během čtvrtého a pátého ročníku jsou výsledky vyrovnané, stále nadprůměrné, z českého a anglického jazyka má trojku, z ostatních předmětů jedničky a dvojky, přestože jeho absence je velmi vysoká, v průměru 170 omluvených hodin za pololetí. Každý školní rok je mu udělena pochvala za vzornou přípravu na vyučování, aktivitu, zájem o výuku a výtečnou kázeň.

Na druhém stupni se jeho prospěch dramaticky zhoršuje, a proto je ve druhém pololetí šestého ročníku znovu na žádost školy se souhlasem matky provedeno speciálně pedagogické vyšetření z důvodu výukových obtíží. Vyšetřením bylo zjištěno snížené tempo čtení, oslabení v porozumění čteného textu, porucha jazykového citu a obtíže v řečových dovednostech. Závěrem zprávy jsou aktuálně snížené předpoklady pro úspěšné zvládnutí učiva školy na základě sociálního znevýhodnění. Je doporučeno vypracování individuálního vzdělávacího plánu a systém speciálního vzdělávání formou individuální integrace v běžné třídě.

V současné době je Jan v deváté třídě a v prvním pololetí má na vysvědčení osm dostatečných.

7.1.4 Rozhovor – Matka

Jak si dál představujete vaši budoucnost? Co byste chtěli?

Pro sebe už si žádnou budoucnost nepředstavuju, to je hrůza. Spíš pro něho (pozn. aut. myslí syna). Chtěla bych, aby se vyučil. Teď si dal přihlášku na obor kuchař – číšník, ale i na kadeřníka by třeba chtěl. No, kam ho vezmou taky. A když to nevyjde tak na toho zedníka taky. Prostě, tam kam ho vezmou.

Vadí vám něco na vaší současné situaci? Nelíbí se vám něco? Jste s něčím nespokojeni?

Já sem hrozně nespokojená, s tím státem hrozným. Jak oni nás žulí. Oni řeknou, cigáni nechtěj dělat, ať jdou do práce, jako že jsme líný a že žijeme ze sociální podpory, ale chtěla bych vidět toho člověka, který by z té sociální podpory vyžil. To je neúnosný. To je strašný, co já si musím odříkat. Kdybych byla sama, tak bych to vůbec nezvládla, takhle aspoň babička mu něco koupí, třeba boty a tak.

Když si tedy stěžujete na tuto situaci, sháněla jste někdy práci a měla jste tím problém?

A velkej. Ono stačí, když mě viděj. Vždycky mají přednost jiný. Kamkoliv sem si žádosti podávala, tam vzali někoho jinýho. Chtěla jsem v „Hornáku“ uklízet, nakonec vzali tu mladší, ale ta ženská nevypadala jako cigánka.

Jak si představujete budoucnost vašich dětí? Co byste chtěli, aby jednou dělali?

Aby měl vzdělání, ale ne jenom, aby měl vzdělání, ale aby ho pak někde vzali. Já bych chtěla, aby byl ten kadeřník, já jsem to totiž vždycky chtěla dělat, mně by se to pro něj líbilo. Víte, lidi se smějou, že to není práce pro kluka, ale když bude šikovnej...

Z jakých důvodů byste neposlali dítě do školy?

No to né, do školy musí chodit pořád. Jenom když je vartování no to pak do školy děcka nechodí.

Je pro vás důležité vzdělání vašich dětí?

Vzdělání je důležitý, to jo, ale hlavně aby ho pak taky někam vzali. Já se jenom bojím, že i když bude mít výuční list, že ho nikam nevezmou. Ta práce prostě není. Oni říkají, cigáni nechtějí dělat, ale to není pravda, né všichni, většina jo. Jejich děti umírají hlady, ty co jsou na sociálkách, nevyžijí z toho, takže oni by chtěli pracovat, ale nemůžou.

Vy sama máte dítě jen jedno, víc dětí jste nechtěla?

Chtěla já jsem víc dětí, ale děti jsem mít nemohla. To je špatný mít jenom jedno dítě, já jsem z osmi dětí a nám bylo dobře. To víte, že bych chtěla mít alespoň pět dětí. No tak by Honza neměl boty za tisíc pět set korun, ale měl by boty za tři sta.

Pokud by Vaše dítě pokračovalo ve studiu, myslíte si, že by to mohlo vadit někomu z jejich prostředí?

Myslím, že ne, ale tak víte co, všechno je možný. Lidi jsou různý, mohli by třeba začít i závidět, no nevím.

7.1.1 Rozhovor - Honza

Co se ti ve škole líbí?

Líbí se mi tam, mám tam kamarády. Někdy sice zlobím, ale jinak je to tam dobrý.

Jaký předmět máš nejraději?

Já mám rád docela ruštinu, tu máme první rok, ale i matiku mám rád.

Jsi spokojený se svými známkami?

Moc né, teď jsem měl osm čtyřek, to by mohlo bejt teda lepší. Když chci jít na ten učňák, to už se budu muset učit víc. Teď mám dva kamarády, co tam jsou a ty se taky musí učit, jinak by propadli a neudělali by to.

Máš individuální plán. Máš jiné zadání prověrek než ostatní spolužáci bez něj?

Ani né, ale v češtině v písemce nemusím psát diktát, to mám doplňování a někdy nemusím psát to těžký jako ty ostatní.

Máš pocit, že tě vyučující hodnotí jinak než ostatní?

V češtině jo, to mám asi mírnější.

Poukazuje některý z tvých spolužáků na to, že máš jiné podmínky?

To né, tak ono nás je ve třídě víc.

Připravuješ se do školy pravidelně?

Jo, to jo, úkoly všechno si dělám, ale učení to mi nejde. Přijde mi to teď o dost těžší než dřív. Teď jak jsme se spojili s tou druhou třídou, kde jsou hokejisti, tak je to daleko těžší. Dřív, když v té třídě byli jenom cigáni, tak jsme to měli lehčí.

Je pro tebe důležité chodit do školy?

Jo, určitě, protože nechci dopadnout jako většina cigánů, nechodí do práce, nevemou je, nemají školy nebo nejsou vyučení. Oni když chodili do školy, tak na ní kašlali a teď už toho litují. Teď říkaj, kdybych nebyl takovej blázen a dodělal to.

Zlobí se na tebe rodiče za známky?

Jo zlobí, mě mamka kontroluje žákovskou každý den, když přijdu ze školy.

Když něčemu nerozumíš, koho se zeptáš?

Tak asi bych šel za někým ve škole, za učitelkou.

Chceš pokračovat ve studiu po ZŠ?

Já bych chtěl zkusit obor kuchař – číšník. Oni to dělají moji kamarádi a říkají, že je to dobrý. Týden praxe týden škola, ale teď s těma čtyřkama budu rád, když mě tam vezmou.

Kdyby sis mohl vybrat, jaké povolání bys chtěl dělat?

Já bych chtěl bejt právník, mě se líbí to mluvení a to všechno, že chodí v obleku, elegantně oblékaný a dobrý platy.

Připadáš si úspěšný?

Moc né, tak jak je to napsáno na vysvědčení – dostatečný.

V čem vynikáš?

To já nevím, všichni mi říkaj jednu věc, že prej jsem vychcanej, že prej každýho oblbuju. Já si to třeba ani neuvědomuju. Ale taky si myslím, že se na mě dá spolehnout.

Za co tě doma pochválí?

Třeba když dostanu jedničku, za dobrý známky, za to mě nejvíc pochválí.

Máš nějaký vzor?

Herec, ze seriálu Ezel. On je takovej inteligentní obchodník a jde proti mafii. Jo a taky ten můj kamarád, on se vyučil na kuchaře a teď si dělá nástavbu, takže bude mít i maturitu.

Jak si jednou budeš vydělávat?

No právě tady tím oborem bych se chtěl jednou živit, třeba i soukromě, že bych měl vlastní restauraci.

7.1.1 Shrnutí

Jan pochází z rodiny olašských Romů, kteří mají v romské komunitě tradičně vysokou autoritu. S matkou bydlí ve vyloučené lokalitě, sourozence nemá, otec ve výkonu trestu. Matka nepracuje, pobírá invalidní důchod. I vzhledem k svému původu mají s romskou komunitou velmi dobré vztahy.

Matka svým způsobem chápe důležitost synova vzdělání, do přípravného ročníku chodil však velmi krátce, protože se mu stýskalo. Fixace na matku se projevila i v žádosti o odklad povinné školní docházky o jeden rok. Po druhé přípravný ročník nenavštěvoval. První psychologické vyšetření absolvoval v první třídě, na prvním stupni do třetí třídy měl nadprůměrné výsledky, mírné zhoršení nastalo ve čtvrtém ročníku. Druhé vyšetření v PPP absolvoval v šesté třídě z důvodu výukových problémů, na vysvědčení se od té doby objevují dostatečné, ačkoli je vzděláván podle individuální vzdělávacího plánu na základě sociálního znevýhodnění ve třídě s převahou romských žáků. Postoupil do deváté třídy jako jeden ze čtyř Romů, a byl proto přiřazen do vedlejší třídy, kde jiní romští žáci nejsou. Asistenta pedagoga nemá.

Po základní škole chce pokračovat ve studiu, v tom ho výrazně podporuje i matka. Pravidelně synovi kontroluje žákovskou knížku a chválí jej za úspěchy ve škole. Také pečlivě dbá na to, s kým se její syn stýká, nepřeje si, aby se „zkazil“. Jan by chtěl být číšníkem, jeho vysněným povoláním je právník. Janovi se ve škole líbí, sám sebe jako úspěšného nehodnotí. Podle vlastních slov nechce skončit na pracovním úřadě, nechce být jako ostatní. Ví, že kdyby se nevyučil, později by toho litoval jako ostatní nevyučený v jeho okolí. Jan má i díky matce silnou vnitřní motivaci vyučit se, a tak poměrně velkou perspektivu školu dokončit. Svůj původ nevnímá jako handicap, sám přiznává, že jediným handicapem v dalším vzdělávání jsou jeho špatné výsledky na základní škole.

7.2 Kazuistika č. 2 Adriana

Osobní údaje žákyně		
Jméno	Adriana	
Věk	15	
Původ	český	
Rodiče		
	Matka	Otec
Jméno	Gabriela	Vojtěch
Věk	37	37
Původ	slovenský	český
Vzdělání	výuční list - přadlena	výuční list – zámečník, svářeč
Zaměstnání	2 roky dělnické povolání, mateřská dovolená, 5 let ÚP, mateřská dovolená	práce ve strojírenském podniku
Sourozenci		
bratr Marek 17 let, studuje učební obor sestra Jenifer 5 let, navštěvuje MŠ bratr Vojtěch 1 rok		

7.2.1 Rodinná anamnéza

Adrianina matka se narodila v Čechách. Její rodiče mají smíšený původ, matka pochází z Čech, otec se přistěhoval ze Slovenska. Bližší informace o rodině neví, prarodiče z matčiny zřejmě také přišli ze Slovenska.

Manželovi rodiče pocházejí asi ze Slovenska, podrobnosti původu manželovy rodiny však neuvádí.

Adrianina matka se vyučila jako přadlena, ale v oboru nikdy nepracovala, sama uvádí, že jí taková práce nebavila. Pracovala u soukromníka ve sklárně a po dvou letech odešla na první mateřskou dovolenou s prvním synem. Během mateřské dovolené znovu otěhotněla. Po skončení MD byla evidována 5 let na

pracovním úřadě, poté znovu otěhotněla, porodila další dvě děti a v současné době je opět na MD.

Adrianin otec je vyučený zámečnický a po skončení studia ještě pokračoval a v současné době má tak dva výuční listy, kromě zámečnicka je i vyučeným svářečem. Ihned po vyučení začal pracovat ve strojárnách, kde pracuje dodnes.

Adriana je ze čtyř sourozenců. Nejstarší bratr Marek studuje učební obor a po jeho skončení by chtěl pracovat stejně jako otec ve strojárnách. Mladší sestra Jenifer chodí v současné době do mateřské školy, kterou navštěvuje od tří let, po prázdninách nastoupí do první třídy. Nejmladšímu bratrovi Vojtěchovi je jeden rok. Matka uvádí, že žádné další děti už nechce a po mateřské dovolené by chtěla nastoupit do práce.

7.2.2 Sociální anamnéza

Rodina doma převážně mluví česky, romštinu používají pouze v případech, kdy chtějí, aby jim děti nerozuměly. Podle Adrianiny matky děti romsky neumí téměř vůbec, z romštiny umějí používat jen základní slova a nadávky.

Z romských zvyků zachovávají pouze vartování.

Rodina bydlí v bytě 2+1 v ulici Jelínkova, stranou vyloučené lokality. Ložnici obývají rodiče spolu se třemi nejmladšími dětmi, nestarší syn přespává v obývacím pokoji. Adriana se učí a píše úkoly v kuchyni, kde je velký jídelní stůl.

Rodina vlastní auto Škoda Felicie, dvě plazmové televize, DVD, domácí kino, osobní počítač a dva notebooky.

S ostatními v romské komunitě se rodina stýká, ale nijak zvlášť kontakty mezi Romy nevyhledává. Podle slov matky si venku za hezkého počasí popovídají, „ale to je všechno“.

7.2.3 Osobní anamnéza a průběh edukace

Adrianin porod proběhl normálně. V první třídě bylo na žádost školy provedeno první speciálně pedagogické vyšetření z důvodu výukových obtíží.

Vyšetření z PPP konstatuje celkové oslabení všech psychických funkcí a percepční nedostatky. Čtenářský projev je hodnocen jako únosný, vyskytuje se ztráta orientace v textu a jeho reprodukce je nedostačující. Písemný projev je neúnosný, vyskytují se obtíže ve vybavování grafémů a nesprávný tah písmen. V řeči přetrvává artikulační návratnost. PPP doporučuje tolerantní přístup v rámci vyučování a oceňovat i snahu dívky.

Do konce třetí třídy má Adriana samé jedničky, z českého jazyka, matematiky a pracovních činností vždy dvojku. Ve čtvrté třídě dochází ke zhoršení. Matematika, anglický jazyk a čeština jsou hodnoceny jako dostatečné. Prudké zhoršení známek může souviset i s vyšší absencí (115 omluvených hodin).

V šesté třídě bylo znovu na žádost školy provedeno speciálně pedagogické vyšetření z důvodu školního selhávání. Na základě vyšetření jsou zjištěny nízké předpoklady pro úspěšné zvládnutí učiva základní školy na podkladě sociálního znevýhodnění. Poradna doporučuje zařazení do systému speciálního vzdělávání formou individuální integrace v běžné třídě a vypracování individuálního vzdělávacího plánu. Podle PPP je nutná redukce učiva ve všech předmětech pouze na základní znalosti.

Adrianin individuální vzdělávací plán zredukoval učivo na základní znalosti, objevují se však obtíže při jejich zvládnutí, především v matematice, v angličtině, v českém jazyce a v dějepise. Z těchto předmětů bývá hodnocena stupněm dostatečný až nedostatečný. Zameškané hodiny se zvyšují od 72 hodin v šesté třídě až po 199 hodin v polovině deváté třídy. Hodiny jsou vždy omluvené a většina z nich je z důvodu vysoké nemocnosti. Během druhého stupně se zhoršuje i Adrianino chování, v každém pololetí má kázeňské tresty. Matka do školy chodí pravidelně, stěžuje si na prostředí školy. Podle vlastních slov není dobře, aby byly romské děti pohromadě v jedné třídě. Uvědomuje si,

že Adriana je konfliktní a „drzá“, ale chtěla by, aby jí „cikáni nedávali špatnej příklad“. Svoji vlastní výchovu hodnotí jako přísnou.

Po skončení základní školy by Adriana chtěla studovat a stát se zdravotní sestrou. Ve své volbě, stejně jako ostatní patnáctileté děti je velmi ovlivnitelná matkou, spolužáky, ale i nabídkou škol. Chtěla by se stát třeba i automechanikem (byla na dni otevřených dveří) nebo cukrářkou (jako její spolužačka). Matka ji nejvíce podporuje ve studiu na střední zdravotnické škole.

Adriana má velké sportovní úspěchy ve vzpírání (mistryně ČR v letech 2010 a 2011, je také vítězka světového poháru) v současné době je nominována na Sportovce roku města Sokolova.

7.2.4 Rozhovor – matka

Jak si dál představujete vaši budoucnost? Co byste chtěli?

Mojí? Já už to mám za sebou, no abych se měla dobře já i moje děti, žít v baráčku, mít svoje, děti aby byly všichni vyučený.

Vadí vám něco na vaší současné situaci? Nelíbí se vám něco? Jste s něčím nespokojeni?

Chtěla bych mít víc peněz, jako nestěžuju si, to ne, my se máme dobře, ale mohlo by to být lepší.

Tak je pravda, že se stane, že práce není, já jsem to taky zažila, když jsem byla na pracáku, tak mě ta moje paní poslala do kuchyně do polikliniky. Přes telefon mi tam řekli, že tam místo mají, a když mě tam ta paní viděla, tak řekla, že už jí nemá.

Po mateřský sedět doma nemůžu a čekat na podporu, to nejde, lidi to tak sice dělaj, ale jsou blbí. Sedět doma a čekat na nějaký dva tři tisíce, chodit na poštu a hlásit se jak debil, to by mě teda nebavilo. Si vemte, že oni tam choděj třeba třikrát dvakrát do tejdne. Já chci vědět, že mám stabilní plat,

stabilní měsíční příjem a kdo dneska nemá nějakou exekuci, na to nemůžu koukat, jestli mi něco z platu strhnou nebo nestrhnou...

Co je pro vás důležité?

To jsou moje děti, hlavně aby se vyučily.

Jak si představujete budoucnost vašich dětí? Co byste chtěli, aby jednou dělali?

No jak už jsem říkala, nejdůležitější je, aby se vyučily. Třeba Adina chce jít na tu zdravotní sestru, včera tam byl den otevřených dveří, moc se jí tam líbilo a nám teda taky. Adina, když dodělá tu školu, tak chci, aby byla zdravotní sestřička. No a kluk taky v tom svém oboru nebo podnikat prostě, jó když mu to nepůjde v oboru, tak nějaký podnikání, nad tím by se muselo ještě hodně popřemýšlet, je to ještě daleko, ale určitě né prodej, to se nevyplatí, ale třeba zastavárna, to se vyplatí.

Z jakých důvodů byste neposlali dítě do školy?

Do školy nechodí jenom, když je nemocná nebo má závody.

Je pro vás důležité vzdělání vašich dětí?

No je hrozně, tak já nechci, aby byly jako ty děti tady okolo, to vidíte sama na tý Ovčárně, vyjdou školu a jsou rádi a stojí celej den před barákem, oni prostě nechtěj a je nepřenaučíte, potom i my zapadáme špatně do té společnosti. My přemýšlíme jinak, oni jsou spokojený s tou sociálkou. Dřív kolem toho roku 2000 to bylo taky trochu jiný s těma sociálkama, tam jste brala zvlášť na bydlení, zvlášť vám dorovnávali, dávali vám na uhlí jo, kdo neměl jedničku, jednou za tři měsíce jste měla nárok na oblečení pro děti, na pomůcky. To rodina, která měla pět šest, dětí brala třeba třicet tisíc měsíčně.

Pokud by Vaše dítě pokračovalo ve studiu a bylo úspěšné, myslíte si, že by to mohlo vadit někomu z jejich – Vašeho prostředí?

Určitě, já myslím, že by záviděli. (Ale s nima se nemůžete bavit o práci a o těchto věcech, oni tohle prostě nepochopí, ráno vstát v pět hodin, oblíknout se, jít do práce, přijít domů v půl čtvrtý. Jim to prostě rozum nebere tohle, oni radši zůstanou na té podpoře, jo a hlavně, že jsou doma.) Oni si myslí, že my když chceme, aby se děti vyučily, nebyly na tom pracáku a sehnaly dobrou práci, tak že se povyšujeme. Neříkám, že všichni vám to řeknou, oni vám to neřeknou do očí, ale z té mluvy to poznáte, nebo se to dovíte od někoho jinýho, že to říkali. Oni třeba řeknou: „Jaj ty máš výplatu, ty to máš dobrý.“. Manžel jim řekne, tak taky máte jít do práce, nikdo vás tady nedrží, von vám řekne všechno do očí, jemu je to úplně jedno. Pro mě nejsou důležitý voni, mě nezajímá jejich názor. Oni závidí, ale sami pro to nechtějí nic udělat, oni chtějí přijít k hotovému a to nejde. Člověk se musí obětovat. Když vy se chcete vyučit, tak pro to taky musíte něco udělat, zadarmo vám nikdo nic nedá, a když nemá ten člověk snahu nebo ty rodiče aspoň ty děti, že k tomu nevedou, tak to je hodně špatný.

7.2.5 Rozhovor - Adriana:

Co se ti ve škole líbí?

Všechno, nejvíc asi kamarádi. Ale bylo to pro mě lepší v té třídě předtím, tam jsme byli samí cigáni. Teď je to ale taky docela dobrý, já jsem zvyklá mezi bílejšíma.

Jaký předmět máš nejraději?

Ruština, z té mám jedničku.

Jsi spokojená se svými známkami?

Teď né, dost jsem chyběla, byla jsem nemocná, měla jsem horečky a taky dost jezdím na závody. Nejsem spokojená s matikou, přírodopisem, zeměpisem.

Máš individuální plán. Máš jiné zadání prověrek než ostatní spolužáci bez něj?

Ani né, ale v češtině v písemce nemusím psát diktát, to mám doplňování a někdy nemusím psát to těžký jako ty ostatní.

Máš pocit, že tě vyučující hodnotí jinak než ostatní?

V češtině jo, to mám asi mírnější.

Poukazuje některý z tvých spolužáků na to, že máš jiné podmínky?

Myslim, že ne.

Připravuješ se do školy pravidelně?

Jo, dělám si domácí úkoly. Dneska jsme žádný neměli, ale jinak je dělám.

Je pro tebe důležité chodit do školy?

Jo, kdybych nechodila do školy, tak za první nic neumím, za druhý bych se ani nevyučila nic, jako do budoucna, člověk bez práce to nejde.

Zlobí se na tebe rodiče za známky?

Hm, hodně, nadávaj, dostávám třeba zaracha.

Když něčemu nerozumíš, koho se zeptáš?

Ve škole učitelky, to je základní a doma máma, táta i brácha.

Chceš pokračovat ve studiu po ZŠ?

Jo, chci dělat automechaniku, já nevím, i Nikola chce jít na to, my jsme tam byli a je tam plno holek, asi deset holek. Tak tuhle školu, a když ne, tak cukrář.

Kdyby sis mohla vybrat, jaké povolání bys chtěla dělat?

Policajt, já nevím, mě se to líbí i strejda je policajt a řekl, že to je úplně lehký.

Proč právě tohle?

Tak kvůli penězům, každá práce je kvůli penězům, ale určitě bych nedělala práci, která by mě nebavila, jenom kvůli penězům. Voni prej chtěj Romy u policajtů, když jsou, tak je to prej výhoda.

Připadáš si úspěšná?

Jo, ve vzpírání, jsem mistryně Český republiky 2010 a 2011 a vyhrála jsem světovej pohár. Mistryně karlovarskýho, druhý místo – Velká cena Rotava. Ted' ještě druhý místo mistrovství ČR – za družstva. To jsou prostě kola, já tomu taky moc nerozumím, to máte první kolo ligy žáků, druhý kolo a máte vždycky tři kola, tam si musíte nasbírat body a jedete někam vejš, třeba Rakousko, Polsko.

V čem vynikáš?

No, tak určitě vzpírání.

Za co tě doma pochválí?

Za dobrý známky ve škole, že se dobře učím, taky vzpírání, hlídám děti, že s něčím pomůžu.

Máš nějaký vzor?

Ani ne, já bych to chtěla mít podle sebe, prostě být sama sebou. Já bych chtěla být vyučená, mít práci, manžela, aby chodil do práce, taky něco vydělával, mít svůj byt a chtěla bych dál závodit.

Jak si jednou budeš vydělávat?

Chtěla bych udělat toho automechanika a pak být třeba v prodeji, jako ty auta prodávat. Ale děti bych chtěla mít až ve třiceti.

7.2.6 Shrnutí

Adriana pochází z romské rodiny, která se hlásí ke slovenské národnosti. Adrianina matka je vyučená a má celkem čtyři děti, z nichž jeden chodí na učební obor a druhá mladší dcera chodí do MŠ. Adrianina matka chce po mateřské dovolené nastoupit do práce. Adrianin otec má dva výuční listy a pracuje celou dobu od vyučení. Mezi romskou komunitou tak představují svým statutem výjimku, často od Romů slýchají, že jsou „gadžové“. Rodina je výjimečná i tím, že Adriana má aktivní koníčky, ve kterých je mimořádně úspěšná. Matka i otec velmi dbají, i v měřítku majoritní společnosti, na vzdělání svých dětí. Chápou, že minimálně bez výučního listu si nenajdou práci a nikdo z celé rodiny nechce žít z podpory. Zajímavým zjištěním je, že podporu odmítají, jako něco, co je pod jejich úroveň. Ostatní v romské komunitě této rodině svým způsobem závidí a často jim jejich „společenské postavení“ předhazují. Oba rodiče vědí, že najít si práci je velmi obtížné a proto všechny své děti vychovávají tak, aby po základní škole pokračovaly ve studiu. Oba podle svých vlastních možností dohlíží na Adrianiny výsledky ve škole, za špatné známky ji kárají, za dobré chválí.

Adriana chodila do mateřské školy, první ročník bez odkladu. První vyšetření v PPP absolvovala v 1. ročníku na základě výukových obtíží. Až do konce třetího ročníku měla na vysvědčení převahu jedniček. Ve čtvrtém ročníku dochází ke zhoršení a její prospěch je průměrný. Druhé vyšetření Adriana absolvovala v šestém ročníku z důvodu školního selhávání. Dále se vzdělávala formou individuálního vzdělávacího plánu, který byl vytvořen na podkladě sociálního znevýhodnění, ve třídě s převahou romských žáků. Asistenta pedagoga nemá.

Po základní škole by chtěla studovat střední zdravotnickou školu a stát se sestřičkou. Své přednosti vidí ve vzpírání, trochu lituje školních neúspěchů.

Má poměrně jasnou představu o budoucím životě – vystudovat, mít vlastní dům, hodného manžela a děti až mnohem později, okolo třiceti let.

Její perspektiva je i díky kvalitnímu rodinnému zázemí velmi dobrá. Pokud by neuspěla na střední zdravotnické škole, dá se předpokládat, že by se vyučila.

7.3 Kazuistika č. 3 Miroslav

Osobní údaje žáka		
Jméno	Miroslav	
Věk	14	
Národnost	česká	
Rodiče		
	Matka	Otec
Jméno	Hana	Milan
Věk	33	35
Národnost	česká	česká
Vzdělání	základní	základní
Zaměstnání	ÚP	ÚP
Sourozenci		
Hana 11 let, ZŠ Marie 5 let, přípravný ročník ZŠ		

7.3.1 Rodinná anamnéza

Oba Miroslavovi rodiče se narodili v Čechách, rodina z matčiny strany se zřejmě přistěhovala ze Slovenska (matka nezná podrobnosti). Původ manželovy rodiny nezná ani v hrubých obrysech (rodina se s příbuznými z otcovy strany nestýká).

Miroslavova matka se učila prodavačkou, ve škole prospívala velmi dobře, a tak přestoupila na maturitní obor oděvnictví. I na maturitním oboru byly její školní výsledky velmi dobré, ve čtvrtém ročníku se seznámila s budoucím partnerem, zanechala školu, má tedy jen základní vzdělání. Pracovala jako dělnice ve sklárnách pak nastoupila na mateřskou dovolenou, v současné době je vedena na ÚP.

Otec Milan má základní vzdělání. Pracoval jako dělník ve stavební firmě. Býval často nemocný, v současné době trpí velkými bolestmi zad a nemůže

proto vykonávat žádnou práci. Nesplnil podmínky pro udělení invalidního důvodu a nyní je veden také na ÚP.

Důležitou roli v rodině hraje matčin otec, který je pro všechny ostatní vzorem. On sám pochází z Čech, jeho rodiče se přistěhovali ze Slovenska. Celý život se vědomě stranil romské komunity, bydlel mimo oblast vyloučených lokalit. V Sokolově založil vlastní stavební firmu a v podnikání byl velmi úspěšný. Matka i syn o něm mluví jako o někom, kdo „to daleko dotáhl“. Dbal na vzdělání svých dětí a velmi těžce nesl, že jeho dcera, Miroslavova matka, školu nedokončila.

Dědeček zemřel ještě před narozením Miroslava, ale i on zná z matčina vyprávění dědečkovy úspěchy. Rodina vědomě přejímá dědečkův rodinný výchovný model.

Miroslav má dvě mladší sestry, jedenáctiletou Hanu, která chodí do čtvrté třídy a pětiletou Marii, která navštěvuje přípravný ročník ZŠ.

7.3.2 Sociální anamnéza

Rodina používá výhradně jen češtinu, Miroslav romsky neumí vůbec. S ostatními Romy se rodina nestýká. Matka má podle svých slov od dětství jen „bílé kamarádky“. Nebydlí ve vyloučené lokalitě.

Z romských zvyků nezachovávají žádné, rodina je hluboce věřící, všichni jsou pokřtěni a výsadní postavení kmotra souvisí spíše s křesťanskou, než s romskou tradicí.

Rodina bydlí v pronajatém bytě 2+1 v ulici Sokolovská – mimo vyloučenou lokalitu. Vlastní televizi, DVD, osobní počítač. Rodina hospodaří s částkou cca 20 tisíc korun ze sociálních dávek.

7.3.3 Osobní anamnéza a průběh edukace

Porod proběhl normálně, manžel bral v době početí Miroslava drogy (v současné době abstinguje). Po narození měl Miroslav potíže s hybností, které přetrvávají dodnes. Matka mu věnovala zvýšenou pozornost, pravidelně

ho masírovala a cvičila s ním, takže dokázala svým zodpovědným přístupem minimalizovat následky onemocnění.

Miroslav chodil do mateřské školy, do první třídy nastoupil na 6. ZŠ. Spolužáci ho šikanovali, podle Mírových slov proto, že byl „tlustej a černej“. Obrátil se na třídní učitelku, ta však šikanu neřešila s tím, že u toho nebyla. Na jeden školní rok přestoupil na 8. ZŠ, kde se mu nelíbilo. Do čtvrté třídy nastoupil na 4. ZŠ, ale už během prvního pololetí rodina vycestovala do Kanady. V Kanadě byl zapsán postupně do tří základních škol v závislosti na tom, jak se musela podle tamějších pravidel rodina stěhovat. Po dvou letech se rodina vrátila zpátky, protože Miroslavova babička naléhala, aby byla rodina pohromadě. Sama do Kanady vycestovat nechtěla, protože nemohla podle matčiných slov „opustit manželův hrob“. V současné době by se rodina do Kanady ráda vrátila.

Po návratu do Čech Miroslav nastoupil do šesté třídy. Nesplnil však podmínky doplňovací zkoušky za pátý ročník, a tak musel pátou třídu opakovat.

Do prvního pololetí druhé třídy měl Miroslav kromě dvojky z českého jazyka samé jedničky. Na konci druhé a ve třetí třídě má z českého jazyka trojku. Čtvrtou a pátou třídu absolvoval v Kanadě. Při opakování páté třídy měl potíže pouze s češtinou. V šesté třídě je jeho prospěch nadprůměrný, trojku má pouze z češtiny a angličtiny.

Na konci páté třídy bylo na žádost školy provedeno speciálně pedagogické vyšetření z důvodů výukových obtíží. Vyšetřením byly zjištěny výrazné obtíže v učebních dovednostech a poradna doporučila výuku podle individuálního vzdělávacího plánu na podkladě sociálního znevýhodnění. Ze závěru zprávy vyplývá, že bylo zjištěno oslabení sluchového vnímání, porucha jazykového citu, snížené tempo čtení s velmi dobrou úrovní porozumění přečteného textu, vysoká chybovost v diktátech a obtíže v řečových dovednostech.

7.3.4 Rozhovor - matka

Jak si dál představujete vaši budoucnost? Co byste chtěli?

To je těžký s tou budoucností, všechno bych chtěla lepší určitě. Víc peněz, ale nevím, jak by se to mohlo zlepšit, manžel do práce nemůže a pro mě je těžký sehnat práci.

Vadí vám něco na vaší současné situaci? Nelíbí se vám něco? Jste s něčím nespokojeni?

No to souvisí s tou prací, že jo, těžko něco sehnat, když máte základní vzdělání.

Co je pro vás v současné době důležité?

Aby mojim dětem nic nechybělo, aby to nepociťovaly po žádný strance a taky zdraví.

Jak si představujete budoucnost vašich dětí? Co byste chtěli, aby jednou dělaly?

Já jim nechci nutit nějaký povolání nebo jim něco nutit. Chci, aby si vybraly podle sebe, aby tím čím se vyučí, tak aby to povolání potom dělaly s láskou. Aby třeba nevystudovaly něco jinýho a pak dělali něco jinýho.

Z jakých důvodů byste neposlali dítě do školy?

Tak když jsou nemocný. Jinak do školy musí chodit.

Je pro vás důležité vzdělání vašich dětí?

To nejdůležitější.

Pokud by Vaše dítě pokračovalo ve studiu, myslíte si, že by to mohlo vadit někomu z jejich prostředí?

I to by se mohlo stát, ale my se s ostatními Romama moc nestýkáme. My si žijeme svůj život. Já když už jsem byla malá, tak jsem se s nima moc nestýkala.

7.3.5 Rozhovor - Miroslav

Co se ti ve škole líbí?

Dějepis a matika, a taky jsou tu dobrý učitelky, je to tady jinačí než na jiných školách. Tady jsme víc jakoby rodina. Já jsem chodil ještě na „šestku“ a na „osmičku“.

Jaký předmět máš nejraději?

Dějepis a matematika.

Jsi spokojený se svými známkami?

Moc ne, měl jsem dvě trojky, z češtiny a z angličtiny. Mě to nebaví tyhle předměty.

Máš individuální plán. Máš jiné zadání prověrek než ostatní spolužáci bez něj?

Ani ne, jen ty těžší věci nedělám.

Máš pocit, že tě vyučující hodnotí jinak než ostatní?

Ani ne, jen při češtině. Podle mě se mi to počítá jinak než těm ostatním dětem.

Poukazuje některý z tvých spolužáků na to, že máš jiné podmínky?

To né, nás je tam víc ve třídě, skoro půlka třídy.

Připravuješ se do školy pravidelně?

Jo, ale někdy zapomenu.

Je pro tebe důležité chodit do školy?

Ano, já se chci vyučit. Chci mít práci.

Zlobí se na tebe rodiče za známky?

Ano, když dostanu čtyřku nebo pětku, tak říkaj, že se musím víc učit.

Když něčemu nerozumíš, koho se zeptáš?

Táty ne, ale mamky jo. Ona se se mnou učí před písemkou. Skoro před každou, co mi nejdou. S angličtinou mi třeba pomáhá ségra. Nebo když něco nevím, tak jdu na počítač si to najít.

Chceš pokračovat ve studiu po ZŠ?

Na kuchaře, já občas vařím, když mamka není doma.

Kdyby sis mohl vybrat, jaké povolání bys chtěl dělat?

Kuchařem v Puppu, a nebo na počítači nějakým tím technikem.

Připadáš si úspěšný?

Jo připadám, protože mám lepší známky než ostatní ve třídě.

V čem vynikáš?

V dějepisu a v matice a v přírodopisu.

Za co tě doma pochválí?

Když pomůžu s nějakýma prácema a nebo za známky. Podle toho jakou maj náladu, ale chválí mě skoro pořád.

Máš nějaký vzor?

Dědu, já o něm teda jenom slyším. On už je mrtvej. Slyším od babičky a od mámy vždycky o něm vyprávění. On byl hodnej, všechno znal a ve všem byl dobrej. Prej jsem po něm, že i tak vypadám. On podnikal, měl i svojí firmu.

Jak si jednou budeš vydělávat?

Jako kuchař.

7.3.6 Shrnutí

Miroslav pochází z romské rodiny, která se hlásí k české národnosti. Rodina nebydlí ve vyloučené lokalitě a celý život se programově stýká převážně s členy majoritní společnosti. Miroslavova matka nedokončila střední školu kvůli těhotenství, otec má základní vzdělání, v době početí Miroslava bral drogy. Výchovu v rodině velmi ovlivnil, až kultovním způsobem dnes již zesnulý dědeček, který vlastnil soukromou stavební firmu.

Miroslav se narodil se středně těžkým postižením a matka tuto vadu dokázala soustavnou péčí zmírnit na dnes již nepostřehnutelné tělesné znevýhodnění.

Navzdory romským rodinným tradicím je dominantní osobou matka, která je velmi inteligentní. Otec je zpravidla ten, který se na běžném chodu domácnosti nijak, ani rozhodováním, nepodílí.

Miroslav chodil do mateřské školy, první ročník bez odkladu. Na nižším stupni ZŠ byl zpočátku úspěšný, od třetí třídy dochází ke zhoršení v českém a anglickém jazyce. Čtvrtý a pátý ročník absolvoval ve Velké Británii, kam se rodina odstěhovala za práci. První vyšetření v PPP absolvoval ve 12 letech, fakticky v pátém opakovaném ročníku, protože mu přechod z Velké Británie do Čech činil velké potíže. Zpráva z poradny je vytvořena podle předem připraveného vzoru pro žáky se sociálním znevýhodněním a na některých místech si přímo protiřečí. Uvádí například velmi dobrou úroveň porozumění přečteného textu, ale o dva odstavce níže doporučuje

individuálním vzdělávacím plánem zmírnit obtíže v pochopení přečteného textu. Zpráva dále uvádí, že žák pracoval rychle, v doporučení pak prodloužení potřebného času ke zpracování zadaného úkolu. Na základě těchto nesrovnalostí se můžeme domnívat, že při diagnostice Miroslava došlo, možná v dobré víře při doporučení individuálního plánu na podkladě sociálního znevýhodnění, ke zjednodušení Miroslavových obtíží, které spíše odpovídají některým ze specifických poruch školních dovedností. V páté a v šesté třídě patří Miroslav mezi nadprůměrné žáky. Jeho průměrný prospěch je v páté třídě 1,4, v šesté pak 1,5, obtíže mu činí pouze český jazyk (stupeň dobrý).

Po základní škole chce pokračovat ve studiu, chtěl by být kuchařem, nejlépe v Puppui. Matka syna velmi povzbuzuje a jako jediná uvádí, že by chtěla, aby měl Miroslav povolání, které bude dělat s láskou. Miroslav sám sebe hodnotí jako úspěšného, hlavně díky nadprůměrným známkám. Mezi romskými dětmi je Miroslav skutečně mimořádným žákem, je velmi cílevědomý, aktivní a hodný. Baví ho matematika a dějepis, má široký rozhled. Rodiče, jako jedni z mála v romské komunitě, jezdí se synem na výlety, například na Vyšehrad. Vzhledem k rodinnému zázemí, pravděpodobně i silné vnitřní motivaci a díky školním výsledkům, má Miroslav největší předpoklady ze čtyř sledovaných žáků dokončit střední školu. Jako jediný také uvádí radost z nově získaných informací ve škole.

7.4 Kazuistika č. 4 Vanesa

Osobní údaje žáka		
Jméno	Vanesa	
Věk	14	
Národnost	česká	
Rodiče		
	Matka	Otec
Jméno	Iveta	Rudolf
Věk	44	45
Národnost	česká	česká
Vzdělání	Základní	základní
Zaměstnání	Uklízečka	ÚP
Sourozenci		
Monika 25 let, ZŠ, Velká Británie		
Ruda 22 let, ZŠ, ÚP		
Richard 21 let, ZŠ, ÚP		

7.4.1 Rodinná anamnéza

Vanesina matka se narodila na Slovensku a do Sokolova se přistěhovala až v roce 1987, rok poté, kdy se sem přestěhovali její rodiče. Její nejstarší dcera Monika se také ještě narodila na Slovensku.

Rodiče Vanesina otce také pochází ze Slovenska, kdy se přestěhovali do Sokolova, matka neví.

Ještě na Slovensku se matka vyučila kuchařkou, výuční list si s sebou do Sokolova nepřivezla, a tak nemůže doložit vzdělání. Podle vlastních slov jí výuční list stejně nepomůže při získání práce, ale hlavně rodina nemá peníze na to, aby si z Bratislavy výuční list přivezla. Půl roku pracovala jako uklízečka, poté nastoupila na mateřskou dovolenou. V současné době pracuje opět jako uklízečka, zřejmě byla vedena na ÚP, protože tuto práci ji pomohl zprostředkovat právě ÚP. V současné práci se jí líbí a podle vlastních slov

by zde chtěla zůstat nastálo a odpracovat i více hodin během měsíce, pokud by to bylo možné.

Vanesin otec Rudolf má základní vzdělání, dvanáct let pracoval v dělnických profesích. Od roku 1990 byl jedenáct let veden na ÚP, poté získal práci dělníka na výstavbě obchodního domu. Po dokončení stavby je nadále veden na ÚP.

Vanesini sourozenci mají všichni základní vzdělání, nejstarší Monika žije v Anglii, kde pracuje jako pokojská v hotelu. Bratr Rudolf po základní škole studoval na Soukromé sociálně právní škole (po roce trvání přestala škola existovat). Další školní rok pokračoval na státní ISŠTE v Sokolově ve stejném oboru, studium nedokončil. V současné je veden na ÚP. Bratr Richard je od ukončení základní školy dosud veden také na ÚP.

7.4.2 Sociální anamnéza

Rodina mluví mezi sebou většinou česky, při návštěvách používají rodiče většinou romštinu. Děti romštině rozumí, ale aktivně jazyk používat neumí a podle matky ani nechtějí, přestože by si to matka přála.

Z romských zvyků rodina zachovává vartování (viz výše).

Rodina bydlí v bytě 2+1 v osobním vlastnictví, v ulici Heyrovského v oblasti vyloučené lokality. Žijí zde otec s matkou a Vanesou. Ostatní Vanesini sourozenci již bydlí ve svých vlastních bytech. Vanesa má vlastní pokoj, vlastní psací stůl a osobní počítač. V současné době jí ho matka zabavila, aby se učila. Podle vlastních slov jí ho vrátí, „když projde do osmičky.“ Příjmy rodiny tvoří přídavek na dítě ve výši 600 Kč a příspěvek (matka neznala druh příspěvku) 1500 Kč. Ostatní náklady – nájem bytu 6000 Kč a energie 2300 Kč, hradí matka ze svého platu uklízečky, finanční částku jí však poskytuje úřad sociální péče prostřednictvím předložených složenek. Rodina tak fakticky hospodář s částkou 2100 Kč na měsíc.

7.4.3 Osobní anamnéza a průběh edukace

Porod proběhl normálně. Nástup do prvního ročníku byl o rok odložen. Vanesa navštěvovala přípravný ročník a na konci první třídy bylo na žádost školy se souhlasem matky provedeno psychologické vyšetření Vanesy. Ze závěrů z psychologického vyšetření vyplývá, že Vanesa má vadu řeči a skusu. Objevuje se bilingvismus, diagnostikována je menší psychosociální vyzrálост. Vanesa je snaživá, ale snadno se unaví, potřebuje časovou rezervu pro dokončení činnosti a častější povzbuzení. Její vývoj významně ovlivňují sociogenní vlivy.

Na nižším stupni základní školy má od samého počátku výrazné nedostatky v českém jazyce a matematice, nejčastější známkou je dostatečná. Od čtvrtého ročníku má obdobné problémy v anglickém jazyce.

V pátém ročníku bylo opět provedeno vyšetření PPP v Sokolově. Na podkladě tohoto vyšetření byly zjištěny výrazné obtíže v učebních dovednostech a sociální znevýhodnění. Vyšetřením byla zjištěna porucha sluchové syntézy, analýzy a oslabení zrakového rozlišování. Čtení je charakterizováno jako velmi pomalé, s velmi vysokou chybovostí, bez porozumění čtenému textu, selhávání v diktátě a výrazné obtíže v řečové oblasti. Bylo doporučeno vytvoření individuálního vzdělávacího plánu.

Během pátého ročníku spolupracuje rodina s pracovníci organizace Člověk v tísni, která dvakrát týdně dochází do rodiny a Vanesu doučuje. Vetší obtíže přetrvávají v českém jazyce, matematice a anglickém jazyce, základy však Vanesa s pomocí doučování zvládá.

V prvním pololetí šesté třídy se Vanesa zhoršuje a na popud školy rodina znovu kontaktuje Člověka v tísni. Pracovnice však do rodiny dochází velmi nepravidelně, většinou jednou za měsíc, a tak je zlepšení u Vanesy jen velmi malé. Podle Vanesiných slov by bylo dobré, aby „učitelka chodila častěji, protože maminka jí s učením nemůže pomoci.“ Na konci prvního pololetí v sedmém ročníku má Vanesa pět nedostatečných. Známkou podle všeho

zhoršuje, i když omluvená absence, ta je na vyšším stupni 190 hodin za pololetí.

7.4.4 Rozhovor - matka

Jak si dál představujete vaši budoucnost? Co byste chtěli?

Já nevím, nevím. Až bude Venesa velká, to bude ještě hůř. Ještě nevíme, co nás čeká tadyten rok. Dyk každé říká, že bude konec světa. Já už nic nečekám, lepší práci bych potřebovala, abysme se měli líp, aj pro manžela. To bysme chtěli všichni, abysme se měli dobře.“

Vadí vám něco na vaší současné situaci? Nelíbí se vám něco? Jste s něčím nespokojeni?

Ne, já nejsem nespokojená, nic mi nevadí. Tak peníze lepší, ty každý člověk potřebuje, jak práce není, tak člověk vyřízený je. Není kam dát hlavu, nic.

Jak si představujete budoucnost vašich dětí? Co byste chtěli, aby jednou dělali?

Hlavně aby se ty děti vyučili a měli aspoň ten základ. Já teda počítám, že holka se nepude vyučit. Ona nepůjde. Podle toho jak ona už chodí do školy, ona už má svůj věk. Občas se jí nechce jít, ale někdy zakřičím, tak už jde do školy.

Z jakých důvodů byste neposlali dítě do školy?

Třeba, když je nemocná, tak nemůže.

Je pro vás důležité vzdělání vašich dětí?

Ano, to je hlavní tadyto, aby měly základ svůj, vzdělání mají na celý život. Nevím, jestli jim to k něčemu bude, to záleží taky už na nich, jsou skoro dospělý. Hlavní postavit se na svoje vlastní nohy.

Pokud by Vaše dítě pokračovalo ve studiu, myslíte si, že by to mohlo vadit někomu z jejich prostředí?

Ne, nevím proč.

7.4.5 Rozhovor – Vanesa

Co se ti ve škole líbí?

Učení, taky kamarádi, že zlobíme, že jsou randy ve škole.

Jaký předmět máš nejraději?

Asi dějepis, ale nejde mi a tělák, tam jsou taky randy.

Jsi spokojená se svými známkami?

Ne, propadám. Protože učitelka, ta už nechodí k nám. (pozn. aut. Vanesa myslí dobrovolnici z Člověka v tísni, která docházela do rodiny a doučovala ji.)

Máš individuální plán. Máš jiné zadání prověrek než ostatní spolužáci bez něj?

Ne. Dřív jo, když jsme Vás měli přírodopis, teď už ne.

Máš pocit, že tě vyučující hodnotí jinak než ostatní?

Jo, třeba oni řeknou že...já nevím, vždycky to nějak jinak řeknou. Třeba při zeměpisu, dává ostatním učitelka víc zemí...já nevím.

Poukazuje některý z tvých spolužáků na to, že máš jiné podmínky?

Jo někdy, hlavně Dominik, Fanda a Patrik. Oni říkaj: ty to máš tak lehký a ty to neumíš.

Připravuješ se do školy pravidelně?

Jo, dělám úkoly, připravuju si, co potřebuju do školy, co ne. Někdy se učím, někdy mi to jde, někdy ne. Z češtiny mi to moc nejde, já si to čtu, ale nerozumím.

Je pro tebe důležité chodit do školy?

Jo, abych byla chytrá a tak.

Zlobí se na tebe rodiče za známky?

Jo, za pětky.

Když něčemu nerozumíš, koho se zeptáš?

Mámy, táty, ale taky tý učitelky, co k nám někdy chodí, protože máma s tátou taky nic moc takhle neví.

Chceš pokračovat ve studiu po ZŠ?

Keď mě vemou, tak jo. Já bych chtěla na vaření třeba. Nevim, jestli mě vemou, mam moc pětěk. Nevim, co budu dělat.

Kdyby sis mohl vybrat, jaké povolání bys chtěla dělat?

Tak možná učitelka.

Připadáš si úspěšná?

Ne, nevim asi ne, keď mám špatný známky tak ne.

V čem vynikáš?

Asi ničím, keď mám špatný známky tak ničím. Třeba hezky kreslim.

Za co tě doma pochválí?

Když pořádně uklidim, třeba chodim do školy, třeba udělám dobrou známku, na jedničku nebo na dvojku a když nezlobim. To mi pak třeba dávaj i peníze, ale sladký spíš víc dostávám, jako čokoládku a tak.

Máš nějaký vzor?

Tak to nevim.

Jak si jednou budeš vydělávat?

Do práce, já nevím ještě.

Zbývají Ti jen tři roky, než vyjdeš, to si ještě opravdu nepřemýšlela, co budeš dělat?

No možná jenom dva, já tak možná vyjdu už ze sedmý. Já nevím, co bude dál.

7.4.6 Shrnutí

Vanesa pochází z romské rodiny, která se hlásí k české národnosti. Rodina bydlí ve vyloučené lokalitě. Matka má základní vzdělání a pracuje jako uklízečka. Otec má také základní vzdělání, v současné době veden na ÚP, ale podle možností střídavě pracuje. S romskou komunitou udržují dobré vztahy, v majoritní společnosti nemají přátele ani známé. Rodina hospodaří s absolutním životním minimem a i na romské poměry je velmi chudá.

Matka podporuje Vanesu ve vzdělání podle svých možností, které jsou však velmi omezené. Chtěla by, aby se Vanesa vyučila, ale vzhledem ke školním výsledkům je vnitřně smířená s tím, že to Vanesa nedokáže.

Vanesa navštěvovala přípravný ročník, už v první třídě absolvovala psychologické vyšetření v PPP, které doporučilo návrat do přípravného ročníku. Podle matky došlo ke zlepšení a Vanesa tak pokračovala do druhé třídy. Od počátku školní docházky má Vanesa výrazné obtíže ve všech předmětech kromě výchov. První dostatečná se na vysvědčení objevuje v pololetí třetí třídy. Druhé vyšetření v PPP je ze šestého ročníku. Přetrvávají emoční zábrany, velmi pomalé pracovní tempo a hraniční výkony v dílčích kognitivních oblastech. Vanese pomáhá při doučování pracovnice Člověka v tísní. Od šesté třídy mívá Vanesa na vysvědčení nedostatečnou, přestože se vzdělává podle individuálního vzdělávacího plánu na základě sociálního znevýhodnění. Její školní výsledky jsou velmi podprůměrné. V polovině sedmého ročníku je Vanesin průměrný prospěch 3,57. Asistenta pedagoga nemá.

Po základní škole by se chtěla vyučit kuchařkou (dělat vaření), ale dobře si uvědomuje, že jí špatné známky ze školy zřejmě nedovolí čímkoli se vyučit. Přestože se ve škole snaží a líbí se jí tam, je svými schopnostmi velmi limitována. Jejím vysněným povoláním je učitelka.

Matka působí rezignovaně, komunikuje v omezené míře, je svým způsobem velmi nespokojená. Je na ní patrná bezradnost, s jakou přistupuje ke školním výsledkům své dcery. Obě by nesmírně chtěly, ale vůbec nevědí jak.

8. SHRNU TÍ KAZUISTIK

Pro potřeby kazuistiky byli vybráni čtyři žáci, dvě dívky a dva chlapci. Ačkoli měl výběr žáků reprezentovat odlišné skupiny Romů, byl do jisté míry limitován ochotou rodin spolupracovat, proto se ve vzorku žáků neobjevují ti z nejnižších sociálních vrstev s největšími problémy.

Rodiny v konečném výsledku celkem ochotně spolupracovaly. Ačkoli na počátku se zdálo, že výsledkem bude pouze jedna kazuistika. Až na tuto výjimku matky (otcové při rozhovorech nebyli nikdy účastni aktivně ani pasivně) neustále měnily data schůzek, nebo se na sjednanou schůzku nedostavily. Po překonání obtíží se dva rozhovory konaly přímo v domácnostech dotazovaných, jedna matka ochotně došla do školy, druhá si nepřála návštěvu doma, a tak se rozhovor uskutečnil rovněž ve škole. Děti spolupracovaly bez jakýchkoli zábran.

Kazuistika č. 1 popisuje žáka z rodiny žijící ve vyloučené lokalitě, jehož otec je ve výkonu trestu. Rodina patří k olašským Romům, matka dbá na vzdělání syna.

Kazuistika č. 2 popisuje žáka z rodiny Romů hlásící se ke slovenské národnosti a žijící mimo oblast vyloučené lokality. Oba rodiče pracují (matka v současnosti na MD) a dbají na vzdělání svých čtyř dětí. Sociální status rodiny je velmi vysoký.

Kazuistika č. 3 popisuje výjimečnou romskou rodinu žijící mimo vyloučenou lokalitu, která se kontaktuje téměř výhradně s majoritní společností. Matka velmi dbá na vzdělání svého syna (sama se jeví jako nadprůměrně inteligentní), jehož studijní výsledky jsou mimořádně dobré.

Kazuistika č. 4 popisuje žákyni z rodiny Romů hlásící se k české národnosti a žijící ve vyloučené lokalitě. Ačkoli se rodina snaží podporovat svoji dceru ve vzdělávání, díky omezeným možnostem a schopnostem jsou její výsledky hluboce podprůměrné. Rodina pochází z nižší sociální vrstvy a představuje tak protipól kazuistik č. 2 a 3.

Všechny čtyři rodiny, navzdory vžitým představám a předsudkům majoritní společnosti, dbají v rámci svých možností na vzdělání svých dětí.

ZÁVĚR

Cílem práce bylo prostřednictvím zvolených metod zjišťovat příčiny sociálního znevýhodnění, způsoby a metody práce při vzdělávání romských dětí se speciálními vzdělávacími potřebami z rodin integrovaných do běžného prostředí.

První kapitola se zabývá širší historií Romů, jejich odchodem z pravlasti, migrací a trvalým usazením na evropském kontinentě. Dále podrobněji popisuje první zmínky o Romech na našem území a jejich postupné začleňování do majoritní společnosti.

Ve druhé kapitole je popisováno trvalé osidlování Sokolovska Romy od počátku padesátých let až do současné doby. Velká pozornost je věnována obtížím, které vznikaly ve společném soužití s majoritní společností, která nebyla na masivní příliv Romů ze Slovenska připravena.

Třetí kapitola popisuje speciální vzdělávací potřeby, konkrétněji pak sociální znevýhodnění s přihlédnutím k sociálnímu, ekonomickému, prostorovému, kulturnímu, politickému, symbolickému a sociálnímu vyloučení v užším slova smyslu.

Systém vzdělávání romských dětí v průběhu let je rozpracován ve čtvrté kapitole. Zvláštní péče je věnována odlišnostem romských žáků vyplývajících z rodinných a kulturních tradic Romů. Zároveň ukazuje na nezbytnost specifického přístupu při vzdělávání romských žáků a nezastupitelnou funkci přípravných ročníků a asistentů pedagoga.

Pátá kapitola se věnuje vzdělávání romských žáků na Sokolovsku. Popisuje jednotlivé tendence od řízeného rozptylu přes vytváření speciálních romských tříd až k inkluzivnímu vzdělávání.

Šestá kapitola obecně popisuje metody použité v praktické části a stručně charakterizuje zkoumaný vzorek žáků vybraných pro kazuistiky.

Sedmou kapitolu tvoří kazuistiky jednotlivých žáků. Každá z kazuistik je tvořena výčtem osobních údajů, rodinou anamnézou, sociální anamnézou, osobní anamnézou a průběhem edukace. Kazuistika je doplněna řízenými rozhovory s matkou a sledovaným žákem, závěry pak zobecňuje shrnutí.

Osmá kapitola obsahuje závěrečné shrnutí jednotlivých kazuistik. Čtyři vybraní žáci z různých společenských a sociálních vrstev Romů svým osobním příběhem plasticky zobrazují život a vzdělávání romských dětí se speciálními vzdělávacími potřebami na Sokolovsku. Žáci pocházejí z různých lokalit z rodin s odlišným zázemím, které přesto spojuje „romský úděl“.

Po podrobném rozboru kazuistik lze dojít k závěru, že jednotlivé romské rodiny se od majority v současné době příliš neodlišují. Rodiče pracují nebo hledají práci. Vyšší nezaměstnanost lze vysvětlit nízkým vzděláním rodičů a vysokou nezaměstnaností na Sokolovsku, která postihla i plně kvalifikované. Děti chodí do školy s většími či menšími úspěchy a řeší běžné problémy dospívajících. Výsledky kazuistik nabourávají i zažitou představu o romských rodinách s minimálně osmi dětmi. Z romských zvyků zachovávají pouze vartování, ale i příslušníci majoritní společnosti truchlí po svých zemřelých.

Každé z dětí se více či méně úspěšně pokouší naplnit představy svých rodičů i školy o svém budoucím životě. Některé z nich narážejí na vlastní omezené možnosti a schopnosti vymanit se z prostředí, které ve větší míře ovlivňuje jejich budoucnost. Jiné se s pomocí svých rodin sami vydělují z romské komunity s nadějí na lepší život. Ani jedno z dětí nepovažuje svůj romský původ za handicap, nevymlouvá se na nepochopení majoritní společnosti, limitami jsou jim jen jejich vlastní schopnosti. Porovnáme-li vnímání vlastního společenského postavení těchto dětí a jejich rodičů, lze pozorovat výrazný posun k lepšímu. K tomu přispělo pravděpodobně i inkluzivní vzdělávání.

Je zřejmé, že na základě pouhých čtyř kazuistik nelze vyvozovat zcela obecné závěry, přesto však můžeme usuzovat, že inkluzivní vzdělávání je přínosné nejen pro děti, ale i pro jejich rodiče. Ti přestávají vidět ve škole

nepřítele, uvědomují si, že bez potřebného, alespoň minimálního, vzdělání jejich děti nenajdou práci.

Vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami je během na dlouhou trať, který vyžaduje na jedné straně ochotu romských žáků vzdělávat se, na druhé pak nezátížený pohled majoritní společnosti. Právě takové principy obsahuje filozofie inkluzivního vzdělávání.

SEZNAM ZKRATEK

apod. – a podobně
č. – číslo
ČR – Česká republika
ČSR – Československá republika
DSSS – Dělnická strana sociální spravedlnosti
IVP – individuální vzdělávací plán
ISŠTE – Integrovaná střední škola technická a ekonomická
Kč – korun českých
Kčs – korun československých
KSČ – Komunistická strana Čech
MD – mateřská dovolená
MNV – místní národní výbor
MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠ – mateřská škola
MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
např. – například
NV – národní výbor
ONV – okresní národní výbor
o.p.s. – obecně prospěšná společnost
pozn. aut. – poznámka uтора
PPP – pedagogicko-psychologická poradna
PŠD – povinná školní docházka
s.r.o. – společnost s ručením omezeným
SŠ – střední škola
tj. – to je
tzv. – takzvaně
ÚP – úřad práce
VB – veřejná bezpečnost
ZDŠ – základní devítiletá škola
ZŠ – základní škola
ZvŠ – zvláštní škola

SEZNAM POUŽITÉ ČESKÉ LITERATURY A PRAMENŮ

Literatura

BALVÍN, Jaroslav. *Filozofie výchovy a metody výuky romského žáka*. 1. vyd. Praha: Radix, spol. s.r.o., 2008. 256 s. ISBN 978-80-86031-83-5

BALVÍN, Jaroslav. *Romové a volný čas*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Atelier Grad, 1997. 155 s. ISBN 80-902149-5-9

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vyd. Příručka pro uživatele. Praha: Karolinum, 2002. 374 s. ISBN 80-246-0139-7

HÁJKOVÁ, Vanda - STRNADOVÁ, Iva. *Inkluzivní vzdělávání*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. 224 s. ISBN 978-80-247-3070-7

KERLINGER, Fred Nichols. *Základy výzkumu chování*. Pedagogický a psychologický výzkum. Praha: Academia, nakladatelství ČSAV, 1972. 705 s.

MACHKA, Josef - HLAVA, Stanislav. *20 let Sokolovska*. Stráž n.p. provoz 108 Sokolov: Odbor školství a kultury ONV v Sokolově, 1965.

NEČAS, Ctibor. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. doplněné vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2002. ISBN 80-244-0497-4

PAVELČÍKOVÁ, Nina. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. 1. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR, 2004. ISBN 80-86621-07-3

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. 184 s. ISBN 978-80-247-3006-6

ŘÍČAN, Pavel. *S Romy žít budeme - jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, s.r.o., 1998. 143 s. ISBN 80-7178-250-5

ŠOTOLOVÁ, Eva. *Vzdělávání Romů*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2008. 123 s. ISBN 978-80-246-1524-0

ZÍKOVÁ, Tereza aj. *Bedekr sociálním znevýhodněním pro učitele střední školy*. 1. vyd. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2011. 163 s.
ISBN 978-80-261-0054-6

Online zdroje

České noviny.cz. [online]. 2012 [cit. 2012-02-13] Dostupné na WWW:
<<http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/v-rotave-bylo-na-akci-dsss-asi-400-lidi-skoncila-bez-incidentu/707510>>

Člověk v tísní. [online]. 2006 [cit. 2012-02-03] Dostupné na WWW:
<<http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?id=113&idArt=32>>

Mapy.cz.[online]. 2011 [cit. 2012-02-13] Dostupné na WWW:
< http://mapy.cz/#x=12.665408&y=50.182185&z=12&d=muni_1513_1&t=s>

Oficiální logo UJAK. [online]. 2007-2012 [cit. 2012-03-08]
Dostupné na WWW: < <https://cps.ujak.cz/logo.php>>

Romské občanské sdružení Romania organizácia Karlovy Vary. [online]. 2012 [cit. 2012-02-04] Dostupné na WWW: < http://www.roskv.org/soubory-ke-stazeni/doc_details/23-koncepce-rozvoje-romskych-komunit-v-karlovarskem-kraji.html>

Učitelské noviny [online]. 2010 [cit. 2012-02-15] Dostupné na WWW:
<<http://www.ucitelskenoviny.cz/?archiv&clanek=666&PHPSESSID=0f25f5ca140cecb2f5e2a53fa17d088d>>

Varianty. Vzdělávání Romů v ČR [online]. 2008 [cit. 2012-02-16] Dostupné na WWW: < <http://www.varianty.cz/cdrom/>>

Vláda České Republiky. Tematická zpráva – asistent pedagoga pro děti, žáky a studenty se speciálními vzdělávacími potřebami – sociální znevýhodnění 2006 [online]. 2009-2012 [cit. 2012-01-13] Dostupné na WWW:

<<http://www.vlada.cz/scripts/modules/fg/fulltxt.php?langid=1&locale=CZ&sor t=rank&searchtext=t%E9matick%E1+zprava+asistent+pedagoga>>

Wikipedia [online]. 2012 [cit. 2012-02-03] Dostupné na WWW:

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Okres_Sokolov >

Prameny archivní

Státní okresní archiv Sokolov

Plenární zasedání 1946 – 50

Zápisy ze schůzí MNV v Sokolově 1959, 1966 – 1969, 1982 - 1985

Fond ONV Sokolov

Kroniky ZŠ Sokolovská 1507, Sokolov

Použité platné zákony

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se spec. vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Ostatní zdroje

MASNEROVÁ, Irena. *Vzdělávání Romů*. Pedagogická a psychologická diagnostika pro učitele na ZŠ. Praha: Dr. Josef Raabe s.r.o.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1: Vyloučené lokality města Sokolov	25
Obr. 2: Mapa okresu Sokolov	27
Obr. 3: Sokolovské školy s vyšším počtem romských žáků v průběhu let	57

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Nejčastější problémy romských dětí ze sociálně znevýhodňujícího prostředí	36
Graf 2: Nástroje přispívající ke zvyšování šancí romských dětí na ZŠ	51

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Fotografie I

Příloha B – Dopis ředitelky SOCIOKLIMA s.r.o Mgr. M. Mikulkové VI

Příloha A – Fotografie

4. ZŠ Sokolov

Vyloučená lokalita ul. Heyrovského

Vyloučená lokalita ul. U Divadla

Příloha B – Dopis ředitelky SOCIOKLIMA s.r.o.

Mgr. Rudolf Fencí
ZŠ Sokolovská
SOKOLOV

V Praze dne 28.3.2011

Vážený pane řediteli,

dovote, abych Vám a pracovníkům školy vyjádřila uznání a svůj obdiv k vaší práci. Měla jsem možnost podílet se na projektu podpory inkluzivního vzdělávání, přímé práci s žáky a ráda bych se s Vámi podělila o několik postřehů.

Setkávám se ve své praxi s ideou inkluzivního vzdělávání a jsem nesmírně ráda, že jsem díky spolupráci s vámi měla možnost vidět nejen průběh, ale zejména výsledky Vašeho snažení.

Bylo patrné, že inkluzivní vzdělávání je nejen ideou a záměrem projektu, v němž spolupracujeme, ale zejména každodenní realitou. Ročně se setkávám cca s 3000 žáky v různých školách a mohu zcela odpovědně prohlásit, že jste v mé zkušenosti jedni z mála, kteří s důsledností, velkou trpělivostí a houževnatostí uplatňují princip inkluze ve školství.

Měla-li bych shrnout jednoznačný přínos ojedinělého přístupu, pak to, že se Vaše škola stala místem, které pomáhá budovat důvěru a vzájemnou komunikaci mezi lidmi z různého sociokulturního prostředí a etnik. I to, že žáci po absolvování vaší školy mají příležitost potvrzovat si oprávněnost pocitu přijetí a sounáležitosti tím, že už v roli rodičů využívají vašich vzdělávacích služeb pro své děti, případně pro svůj osobní rozvoj, v mnoha případech vnímají školu jako podpůrnou důvěryhodnou instituci. Vždyť jedním z nejužitečnějších úkolů inkluze je porozumění a důvěra mezi lidmi. A to se vám podařilo z mého pohledu naplnit beze zbytku.

Děkuji za příležitost k mému profesnímu obohacení a utvrzení v tom, že práce navzdory počátečním pochybnostem a nejistotě může po letech přinést své pozitivní výsledky.

Ráda bych touto cestou podpořila Vaši snahu o zachování Vaší školy, protože jinde proklamované vize jsou u vás a vámi dlouhodobě realizované a skutečně žité.

Máte můj obdiv a upřímnou podporu.

S pozdravem

SOCIOKLIMA, s.r.o.
Francouzská 55/52
10100 Praha 10

Mgr. Milena Mikulková
ředitelka společnosti

SOCIOKLIMA, s.r.o. | Francouzská 55/52 | Praha 10 | 101 00 | +420 605 011 336 | info@socioklima.eu

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Bc. Kristýna Váchalová

Obor: Speciální pedagogika - učitelství

Forma studia: Kombinované

Název práce: Vzdělávání romských žáků se speciálními vzdělávacími potřebami z rodin integrovaných do běžného prostředí

Rok: 2012

Počet stran bez příloh: 112

Celkový počet stran příloh: 6

Počet titulů české literatury a pramenů: 19

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 9

Vedoucí práce: PhDr. Renata Kreuzová